

أَرْجَنَامُهُ كُلتوم ابوالبشر

گردآوری و تدوین:
دکتر محمد ابوالکلام سرکار

ویراستار:
دکتر محمد کاظم گهدویی

۲۰۲۰ میلادی
۱۳۹۹ خورشیدی

شناسنامه کتاب

نام کتاب: ارجنامه کلثوم ابوالبشر

گردآوری و تدوین: دکتر محمد ابوالکلام سرکار، استاد و
رئیس گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه داکا
ویرایش و مقدمه: دکتر محمد کاظم کهدویی، استاد
دانشگاه یزد، ایران، اعزامی به دانشگاه داکا.

ناشر: ایتبیری توپروکاشن

محل چاپ: داکا، بنگلادش

نوبت چاپ: اول

طرح جلد:

شمارگان:

شماره شابک: ۹۷۸-۹۸۴-۳۴-۸۳۰۸-۹

فهرست عنوانها

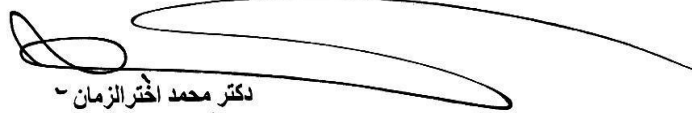
پیام رئیس دانشگاه داکا.....	۵
مقدمه.....	۷
پیشگفتار.....	۱۱
بخش اول: احوال و آثار.....	۱۷
آغاز زندگی کلثوم ابوالبشر.....	۱۷
استخدام در دانشگاه.....	۱۸
ریاست گروه.....	۲۰
استادان دکتر کلثوم ابوالبشر.....	۲۰
دانشجویان دکتر کلثوم ابوالبشر.....	۲۱
مسافرتها.....	۲۲
کلثوم ابوالبشر و انقلاب اسلامی ایران.....	۲۳
عضویت در محافل و انجمنها.....	۲۴
مؤفقیّت در أخذ جوایز برای زبان و ادبیات فارسی.....	۲۵
آثار دکتر کلثوم ابوالبشر.....	۲۶
الف) کتابها.....	۲۶
ب) مقالات تحقیقی.....	۳۰

- ۳۰ (ا) به زبان فارسی
- ۳۳ (ب) مقالات به زبان اردو با موضوعات فارسی
- ۳۶ (ج) مقالات به زبان انگلیسی با موضوعات فارسی
- ۳۶ (د) مقالات به زبان بنگالی با موضوعات فارسی
- ۳۶ استاد راهنمای پیش دکتري
- ۳۷ راهنمای پایان نامه دکتري، دانشگاههای بنگلادش
- ۳۸ داور پایان نامه دانشگاههای هندوستان و پاکستان
- ۴۱ مدير مسئول، هیأت تحریریه و شورای علمی مجلات
- ۴۲ شرکت در همایشهای ملی و بین المللی
- ۴۸ بخش دوم: دیدگاهها و پیامها
- ۴۸ استاد کلثوم ابوالبشر در نگاه استادان اعزامی
- ۶۵ استاد کلثوم در نگاه استادان فارسی جهان
- ۹۸ استاد کلثوم در نگاه همکاران و فرزندان معنوی
- ۱۲۵ عکسهای یادگاری و تاریخی استاد کلثوم و خانواده

پیام رئیس دانشگاه داکا

سالهای ۱۹۹۴ و ۱۹۹۵ م. که در گروه فرهنگ و تاریخ اسلامی تدریس می کردم، در کلاسهای آموزش زبان فارسی، در مؤسسه زبانهای نوین دانشگاه داکا شرکت می کردم. یکی از استادان که گاهی از کلاس ایشان بهره می بردم، سرکار خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر** بود. از گروه فارسی و اردو، که در مؤسسه یادشده هم درس می داد و من خوشبختم که از محضر آن بانوی بزرگوار استفاده می کردم.

جای بسیار خوشحالی است که بعد از حدود ۴۵ سال خدمات صادقانه، و بازنشسته شدن استاد **کلثوم ابوالبشر**، یکی از دانشجویان ایشان آقای دکتر **محمد ابوالکلام سرکار**، کتاب ارجنامه‌ای را در خصوص استاد خانم **کلثوم** آماده کرده و آقای دکتر **محمد کاظم کهدویی**، استاد اعزامی از ایران، به گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا، که استاد زبان فارسی من هم بودند، کار ویرایش آن را عهده دار شده‌اند. بنده از ایشان قدردانی و سپاسگزاری می کنم. این پیام به کمک استاد **ک. ام. سیف الاسلام خان** آماده شده است. امیدوارم این کتاب بتواند بخشی از تلاشها و خدمات استاد **کلثوم ابوالبشر** را به آیندگان نشان دهد. برای استاد **کلثوم ابوالبشر** از درگاه خداوند متعال، حیات طویه، تندرستی و سلامتی آرزو می کنم.

دکتر محمد اخترالزمان
رئیس دانشگاه داکا، بنگلادش
۲۰۲۰/۷/۲۹

قدرِ اُستاد

گفت اُستاد مبرّ درس از یاد	یاد باد آنچه به من گفت اُستاد
یاد باد آن که مرا یاد آموخت	آدمی نان خورد از دولت یاد
هیچ یادم نرود این معنی	که مرا مادر من نـاـداـن زاد
پدرم نیز چو استادم دید	گشت از تربیت من آزاد
پس مرا منت از استاد بود	که به تعلیم من اُستادِ استاد
هر چه می دانست آموخت مرا	غیر یک اصل که ناگفته نهاد
قدر اُستاد نکو دانستن	حیف استاد به من یاد نداد
گر بمرّدست، روانش پر نور	ور بود زنده، خدا یارش باد!

(ایرج میرزا)

مقدمه

فرهنگ و ادب در هر کشور و سرزمینی جایگاه خاص خود را دارد و در این زمینه کشورهای که دارای فرهنگ و تمدن بالاتری باشند، جایگاه بهتری نیز دارند. بعضی معتقدند که انسانها تاریخ را می سازند و بعضی دیگر می گویند این تاریخ است که انسانها را می سازد، در اینکه کدام یک از این نظریه ها درست است، محل بحث ما نیست؛ اما غرض این است که تاریخ سرزمین شبه قاره هند، و بویژه سرزمین بنگال، و خطه بنگلادش، با فرهنگ و زبان و ادب فارسی عجین شده و پیوند خورده و از قرنهای گذشته، این ارتباط وجود داشته است، و در دوره های مختلف از روزگار غزنویان، سلاطین آزاد بنگال، عهد تیموری، دوره انگلیسیها، دوره خواجهگان و غیره، شاعران و نویسندگان و ادیبان و شخصیت‌هایی تأثیرگذار در این سرزمین به وجود آمده اند و آثار گرانبگی از آنها، اعم از نظم و نثر و تذکره و لغت و تاریخ و... بر جای مانده که بسیار درخور توجه است.

در دوره حکومت انگلیسی‌ها بر هندوستان، بویژه در اوایل آن، به سبب سیاستهایی که به کار می بردند، به ظاهر از زبان و ادبیات فارسی حمایت می شد تا بتوانند در جای خود تیشه به ریشه آن بزنند که البته موفق نیز شدند. با این حال، در اواخر این دوره، شاعران و نویسندگان پارسیگوی، در خطه بنگال ظهور کردند؛ مانند اسدالله کوکب، احسن الله شاهین، آقا احمد علی احمد، عبدالکریم خاکی، شیدا جهانگیر نگری، میرزا محمود شیرازی

مخمور، عشقی عظیم آبادی، حکیم حبیب الرحمان، عبیدالله عبیدی، عبدالغفور نسّاخ، سید محمود آزاد، سید محمد باقر طباطبایی اصفهانی، وحید کلکته‌ای و غیره، که آثار آنها به فارسی بر جا مانده و بسیاری نیز به صورت چاپ سنگی از حدود ۱۰۰ سال پیش همچنان باقی است.

از سال ۱۹۲۱ میلادی دانشگاه داکا تأسیس می شود و همزمان گروه فارسی و اردو نیز دایر می گردد و استادانی چون **عندلیب شادانی**، **شهید الله** و غیره به درس و تدریس می پردازند، در سال ۱۹۵۹ میلادی، خانم **عابده حافظ**، به عنوان نخستین دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، از پایان نامه خود دفاع می کند. در سال ۱۹۷۸ میلادی خانم **کلثوم** برای ادامه تحصیلات عالی به ایران می رود، که مصادف می شود با قیام های مردمی برای تغییر نظام حکومتی در ایران، بنابراین خانم **کلثوم** نمی تواند تا پایان تحصیلات در ایران بماند و در نهایت به سرزمین خویش، کشور بنگلادش، برمی گردد، و به عنوان استاد فارسی و اردو، در دانشگاه داکا، کار خود را ادامه می دهد و یکی از استادان موفق در کار خود می شود.

سرکار خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر**، در طول فعالیتهای خود، در سمینارها و کنفرانسهای ملی و بین المللی در هند، ایران، و پاکستان، و امریکا شرکت کرده و مقالات علمی خود را ارائه می دهد. ایشان همچنین آثار ارزنده ای از خود به یادگار می گذارد که در تاریخ زبان و ادبیات فارسی باقی خواهد ماند و اینجاست که می شود گفت انسانها تاریخ را می سازند و یکی از این شخصیتها در تاریخ زبان

و ادبیات فارسی در سرزمین بنگال، سرکار خانم پروفیسور **کلثوم** است. اگرچه ایشان چند سالی است به افتخار بازنشستگی نایل آمده، اما همچنان دانشجویان زبان و ادبیات فارسی از محضر ایشان بهره مند می شوند.

برای نگارنده، این افتخار و توفیق نصیب شد که در سال ۱۹۹۴ م./ ۱۳۷۲ خورشیدی، در همان روزهای اول که برای تدریس به دانشگاه داکا آمدم، با ایشان ملاقات شد و همواره از بزرگواریها و محبتهای ایشان در مدت بیش از دو سال که در بنگلادش بودم، بهره مند می شدم.

در سال ۱۳۹۷ ش.، که بار دیگر مأموریت تدریس خود را در دانشگاه داکا شروع کردم، ایشان اگرچه بازنشسته شده بودند، اما همچنان به عنوان همکاری بزرگوار در کنار ما، در گروه زبان و ادبیات فارسی، کار تدریس را ادامه می دادند، و آن گروه مشترک با زبان اردو، با تعدادی محدود استاد (پروفیسور **محمد عبدالله**، خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر**، خانم **أم سلما**، خانم **کنیز بتول**، خانم **زینت آرا شیرازی**، و آقای **ابوموسی محمد عارف بالله**) و تعداد سه نفر دانشجوی فارسی (سیف الاسلام خان، محسن الدین میا، و محمد **نورالهدی**)، امروزه همچون درختی تنومند در عرصه زبان و ادبیات فارسی در گروهی مستقل، با بیش از ۱۰ نفر استاد و دانشیار، و قریب به ۵۰۰ نفر دانشجو، از کارشناسی تا دکترا فعالیت خود را ادامه می دهد که مدیون تلاشها و کوششهای سرکار خانم دکتر **کلثوم** است.

اینک در آستانه یکصدمین سال تأسیس گروه فارسی، همکاران خانم دکتر **کلتوم**، بر آن شدند تا مراسمی به پاس خدمات ۴۰ ساله ایشان در گروه زبان و ادبیات فارسی، از ایشان تجلیل کنند که آقای دکتر **محمد ابوالکلام سرکار**، که هم اکنون ریاست گروه را به عهده دارد، کوششهای فراوانی به کار گرفته و این کتاب را، در خصوص تلاشهای علمی و ادبی آن بانوی بزرگوار فراهم آورده است.

آقای دکتر **سرکار** بسیار مجذانه کوشیدند تا با ارتباط و تماس با استادان از کشورهای مختلف اعم از هند و پاکستان و ایران، و همچنین نمایندگان سیاسی و فرهنگی ایران و استادان اعزامی، که از حدود ۳۰ سال پیش در اینجا بوده و از نزدیک استاد **کلتوم** را می‌شناختند، خاطرات آنان را جمع آوری کند و در این کتاب یکجا سازد تا به عنوان سندی ماندگار، برای تلاشهای علمی خانم **کلتوم** و شخصیت ادبی و اخلاقی ایشان باقی بماند.

در طول مدت ۴ سال و ۴ ماه در دانشگاه داکا، در کشور بنگلادش (از ۱۲ اسفند ماه ۱۳۷۲ تا بیستم تیر ماه ۱۳۷۵)، و همچنین در این دو سال جدید (شهریور ۱۳۹۷ تا مرداد ۱۳۹۹) همواره شاهد صمیمیت، مهربانی، همکاری و لطف این استاد بزرگوار بودیم و باعث افتخار است که بخشی از عمر خود، به عنوان همکار با ایشان در گروه زبان و ادبیات فارسی حضور داشتم و تدریس می‌کردم

دکتر محمد کاظم کهدویی

استاد گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه یزد

اعزامی به دانشگاه داکا، خرداد ۱۳۹۹ خورشیدی

پیشگفتار

بررسی تاریخ زبان و ادبیات فارسی، چنین نشان می‌دهد که روابط فرهنگی و علمی میان ایران و هند در دوره ساسانی، گسترش چشمگیر یافت. (رضایی باغ بیدی، ۲۰۰۲: ۸۸) و بعد از انتشار اسلام، زبان فارسی در آنجا به وسیله ایرانیان گسترش یافت. (مطهری، ۱۳۷۰: ج ۲: ۴۳۳) بیش از ششصد سال زبان فارسی در سرزمین شبه قاره و بنگال به عنوان زبان رسمی و دولتی رایج بود. از زمانی که **اختیارالدین محمد بن بختیار خلجی**، سپه سالار **قطب‌الدین ایبک** در سال ۱۲۰۴م. در این منطقه حکومت مسلمانان را تشکیل داد، زبان فارسی در سرزمین بنگال رواج یافت. (سید رضوی، ۱۹۶۸: ۱۵۹) از سال ۱۸۳۷م. انگلیسی‌ها با صدور اطلاعیه‌ای کاربرد زبان فارسی در ادارات دولتی را ممنوع کردند و درصدد برآمدند تا ریشه‌های این درخت کهنسال را از میان ببرکنند. علی‌رغم همه تلاش‌ها و با آنکه بیش از یکصد و هفتاد سال از آن ممنوعیت می‌گذرد، دوستداران و علاقه‌مندان این زبان و فرهنگ مشترک همواره در جهت احیا و پاسداری از آن کوشیدند.

یکی از این علاقه‌مندان که در سال ۱۹۴۷م. پای به عرصه هستی گذاشت، استاد دکتر **کلتوم ابوالبشر** است، او یکی از برجسته‌ترین استادان فارسی در بنگلادش است.

سال ۱۹۹۶-۱۹۹۷م. وارد گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا شد. استادان این گروه عبارت بودند از: دکتر محمد عبدالله، دکتر ام سلمی، خانم کنیز بتول، خانم زینت آرا شیرازی، آقای ابو موسی محمد عارف بالله، آقای جعفر احمد بهویا و آقای ک. ام. سیف الاسلام خان که در رأس همه سرکار خانم پروفیسور **کلتوم ابوالبشر** بود.

دوره لیسانس را سال ۱۹۹۹م. به پایان برد و وارد کارشناسی ارشد یا فوق لیسانس شد و در سال ۲۰۰۰م. دوره کارشناسی ارشد را به پایان برد. سال ۲۰۰۳م. به عنوان استاده پاره وقت فارسی، کار خود را در گروه فارسی و اردو دانشگاه داکا شروع کرد و در سال ۲۰۱۶م. استاد تمام شد.

در دوران تحصیل و تدریس همواره از محبت‌ها و علم و دانش پروفیسور **کلتوم** استفاده می کردم. در سال ۲۰۱۳م. استاد **کلتوم** باز نشست شد، همان زمان دکتر نعمت الله ایرانزاده، به عنوان استاد اعزامی گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا حضور داشت؛ آن زمان مجله فارسی دانشگاه داکا شماره شش و هفت نیز آماده چاپ بود. استاد ایرانزاده گفت: آقای سرکار!

درباره استاد **کلثوم** مقاله ای بنویسید که مربوط به خدمات فارسی چهل ساله ایشان باشد، بنده به عنوان «کارنامه آموزشی و تحقیقی دکتر **کلثوم** در پیوند زبان و ادبیات فارسی» مقاله ای تهیه کردم؛ ولی متأسفانه به سبب مشکلات اداری مجله فارسی تاکنون به چاپ نرسیده است. تا اینکه به ذهنمان رسید مراسمی در بزرگداشت استاد **کلثوم** برگزار کنیم. در ذهن من هم چنین بود که مراسم تودیع برگزار شود و مقاله ای نیز در خصوص احوال و آثار ایشان بنویسم.

از ماه سپتامبر ۲۰۱۸ استاد **محمد کاظم کهدویی**، برای بار دوم به عنوان استاد اعزامی از ایران، به دانشگاه داکا آمدند، مطالب را در میان گذاشتیم، و ایشان با دیدی بازتر و نگاهی عمیق تر به مراسم نگاه کردند و گفتند چرا مراسم تودیع؟ بیایید تا به پاس چهل سال خدمت استاد **کلثوم ابوالبشر**، مراسم تجلیل برگزار کنیم و مقاله نیز به صورت کتاب در بیاید، و نامی هم برای آن انتخاب کردیم که امروز آن را روی جلد این کتاب می بینیم «**ارج نامه کلثوم ابوالبشر**».

بخشی از کارها انجام شده بود، بخش دیگر نیز علاوه بر زندگینامه و احوال و آثار استاد **کلثوم**، مقرر شد که بخش نمایندگان سیاسی و فرهنگی، استادان اعزامی، استادان دیگر

کشورها، و پرورش یافتگان استاد **کلثوم** نیز اضافه شود، و چنین شد.

قرار بود ماه اپریل سال ۲۰۱۹/ اول اردیبهشت ماه، ۱۳۹۸ خورشیدی، همزمان با برگزاری سمینار بین‌المللی **سعدی شیرازی**، مراسم تجلیل از استاد **کلثوم ابوالبشر** نیز به عمل آید، که به دلایل مختلف کنفرانس برگزار نشد و برنامه تجلیل هم به تأخیر افتاد، مرحله بعد که در نظر بود مراسم بزرگداشت برگزار شود، ماه مارچ سال ۲۰۲۰ بود آن نیز به دلایل مختلف از جمله شروع ویروس کرونا و ممنوعیت برگزاری نشست‌ها، این کار انجام نشد و به تعویق افتاد.

من نیز همواره با تماس‌های مکرر با استادان و نمایندگان سیاسی و فرهنگی که به نوعی پروفیسور **ابوالبشر** را می‌شناختند، در کشورهای ایران، پاکستان، و هندوستان، بارها و بارها از طریق تلفن، فضای مجازی، نشست‌های حضوری، و... درخواست کردم که مطلبی در خصوص استاد ما بنویسند، که حاصل آن جمع‌آوری و در این کتاب ثبت شد تا آیندگان نسبت به شخصیت والای استاد **کلثوم** آشنایی بیشتری پیدا کنند.

هرگز نمیرد آنکه دلش زنده شد به عشق ثبت است در جریده عالم دوام ما
در این کار پژوهشی از همکاری و راهنمایی همکاران و
استادان گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه‌های سراسر بنگلادش

و سایر دیگر افرادی که خاطراتی مربوط به استاد **کلثوم ابوالبشر** ارسال کردند، تشکر می نمایم. بویژه اینکه بدون همکاری دکتر **محمد کاظم کهدویی**، استاد فارسی دانشگاه یزد، ایران اعزام به بنگلادش، استاد الاساتذة گروههای زبان فارسی در بنگلادش، به وجود آمدن این کتاب ناممکن بود. استاد **کهدویی** مقدمه و ویراستاری این کتاب را نیز بر عهده داشت. از صمیم دل به خدمت استاد اعزامی تشکر و سپاسگزار می کنم. در این کتاب سعی بر آن است تا به مناسبت چهل سال فعالیت علمی و ادبی استاد **کلثوم ابوالبشر**، مجموعه‌ای از زندگی نامه، آثار و تلاشهای ایشان، و همچنین دیدگاههای دیگران، اعم از همکاران، نمایندگان سیاسی و فرهنگی، استادان اعزامی، استادان دیگر کشورها، دانشجویان و غیره به منظور شناخت بیشتر این بانوی فرهیخته نشان داده شود.

دکتر محمد ابوالکلام سرکار

استاد و رئیس گروه زبان و ادبیات فارسی
دانشگاه داکا، بنگلادش

بخش اول: احوال و آثار

آغاز زندگی کلثوم ابوالبشر

استاد خانم دکتر کلثوم ابوالبشر ملقب به «مادر فارسی بنگلادش» فرزند راجا میان و شاهده خاتون است. وی در یازدهم فوریه ۱۹۴۷م. در جایی به نام ماهم شهر ممبای (ممبئی) ناحیه مهاراشترا، در هند متولد شد. اجدادش از چات خیل ناحیه نواکهای (بنگلادش) بودند، مادر وی نیز قصبه کچری بازار اهل نواکهای بود. پدر بزرگ خانم کلثوم، دود میان فرزند یاسین بی پاری (تاجر) بودند.

شایان یادآوری است که پدر کلثوم آقای محمد راجا میان در سال ۱۹۴۴م. از نواکهای به هند (ممبای) مهاجرت کرد. وی در نخستین جنگ جهانی شرکت داشت؛ آن وقت ایشان در بغداد بودند.

خانم کلثوم سه خواهر دارد فاطمه (فوت کرده) ممتاز قریشی در حال حاضر در لندن زندگی می‌کند و خانم شمیم بانو، استاد مؤسسه زبانهای نوین، و سرپرست خوابگاه صوفیه کمال دانشگاه داکا است.

(۱) مرحوم محمد سلطان، به قول کلثوم ابوالشر وی در زمان دومین جنگ جهانی کارهای گرانیامه انجام دادند و در آن

وقت در برما (میانمار) بودند (۲) مرحوم محمد علی (۳) مرحوم محمد خلیل (۴) مرحوم محمد قاسم، که شغل وی مهندسی بود (۵) مرحوم محمد اقبال (۶) محمد پرویز اختر، در کراچی پاکستان زندگی می کند (۷) مرحوم محمد جاوید اختر (۸) محمد خالد اختر، وی در داکا زندگی می کند. شایان یادآوری است که خانم کلثوم ششمین فرزند خانواده از دوازده فرزند راجا میان و شاهده خاتون، است.

استخدام در دانشگاه

دکتر کلثوم ابوالبشر دوم ژوئیه ۱۹۷۳م. در گروه اردو و فارسی به عنوان مربی استخدام شد. درباره استخدام وی خودش می گوید که:

«وقتی که من در سال ۱۹۷۳م. فوق لیسانس از دانشگاه داکا گرفتم آن وقت آقای فیض احمد چودهووری رئیس گروه فارسی و اردو بودند. استاد مهربان آقای فیض احمد چودهووری مرا در گروه به عنوان مربی استخدام کرد. نکته تعجب این بود که بعد از استقلال بنگلادش یعنی تا سال ۱۹۷۳م. هیچ دانشجوی فارسی در گروه نبود. با سعی استادان دیگر کار ادبی را شروع کردم. همین وقت من تصمیم گرفتم که برای گسترش زبان و ادبیات فارسی سعی و کوشش کنم. بالاخر آرزوی من برآورده شد. حالا گروه زبان و ادبیات فارسی پربارترین گروه دانشگاه داکا است.»

خانم **کلثوم** در ۱۹ دسامبر ۱۹۸۱م. استادیار، و ۵ ژوئیه ۱۹۸۹م. دانشیار و ۳۰ نوامبر ۱۹۹۳م. استاد شد. وی پس از چهل سال تدریس (از ۱۹۷۳م. تا ۲۰۱۳م.) بازنشست شد. از ۲۴ ژوئیه ۲۰۱۳ تا ۲۳ ژوئیه ۲۰۱۸ به عنوان «استاد سوپرنیومری» (Super numarary) تدریس داشت. از ۲۴ ژوئیه ۲۰۱۸ تا کنون به عنوان استاد افتخاری حضور دارد.

استاد پاره وقت

خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر** از سال ۱۹۸۱م. تا به حال به عنوان استاد پاره وقت زبان فارسی در مؤسسه زبان‌های نوین دانشگاه داکا است. همچنین از سال ۱۹۸۴م. تا ۲۰۰۵م. به مدت ۲۰ سال در خانه فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در داکا به عنوان استاد فارسی تدریس کرد. درباره خاطرات تدریس در خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران در داکا، بنگلادش می گوید که:

در سال ۱۹۸۴م. خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران در داکا، بنگلادش کارهای خود را در خیابان دوم دانمندی آغاز کرد، سپس بنده در همان سال به عنوان اولین استاد فارسی در خانه فرهنگ تدریس زبان فارسی شروع کردم. یواش یواش دانشجویان فارسی افزوده شدند؛ صدها نفر از مهندس، کارمند ادبی، مدیر مجله و پزشک برای درس زبان فارسی اینجا آمدند و ثبت نام کردند. دانشجویانی که از خانه فرهنگ زبان فارسی آموخته بودند و سپس برای لیسانس در دانشگاه داکا ثبت نام کردند و بعد از فارغ

التحصيل شدن، استاد دانشگاه هم شدند. بين آنها آقایان دکتر ابو موسی عارف بالله، پروفیسور دکتر ک. ام. سیف الاسلام خان، پروفیسور دکتر محسن الدین میا، پروفیسور دکتر محمد نورالهدی، پروفیسور دکتر عبد الصبور خان، پروفیسور شاه جلال، و پروفیسور دکتر طارق ضیاء الرحمن سراجی است. آن وقت با کوشش رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و بنده وضعیت آموزش زبان فارسی پیشرفت کرد. زمانی بود که من و خانه فرهنگ لازم و ملزوم شده بودیم.

خانم کلتوم از ماه ژانویه ۲۰۰۶م. استاد پاره وقت زبان هندی در مؤسسه زبان‌های نوین دانشگاه داکا تدریس می کند.

ریاست گروه

کلتوم ابوالبشر دو مرتبه - اولین بار یکم ژوئیه ۱۹۸۲م. تا ۳۰ ژوئن ۱۹۸۵م. و دومین بار یکم ژوئیه ۱۹۹۷م. تا ۳۰ ژوئن ۲۰۰۰م. - مدیر گروه فارسی و اردو، دانشگاه داکا بودند.

استادان دکتر کلتوم ابوالبشر

از محضر استادانی عالم و دانشمند در ادبیات فارسی، کسب فیض کرد که امروز قریب به اتفاق آنان چهره در نقاب خاک کشیده‌اند؛ نام بعضی از آن بزرگان بدین قرار است:

از دانشگاه ممبئی هند: پروفیسور نایک، پروفیسور میمونه دلوی، آقای مشا زمانی، و پروفیسور نظام الدین گوریگر.

از دانشگاه داکا، بنگلادش: دکتر عندلیب شادانی، دکتر معزالدين، دکتر آفتاب احمد صديقي، آقای فيض احمد چودهوري، دکتر حنيف فوق قريشي، دکتر ظفر الهدی، دکتر صدرالحق،

از ایران: دکتر جلال متيني، غلامحسين محسنی، خانم محدث، دکتر اسماعيل حاکمی، دکتر سيدجعفري شهيدی، دکتر ابوالقاسم رادفر.

دانشجویان دکتر کلثوم ابوالبشر

باعث افتخار و مسرت دکتر کلثوم است که بیشتر استادان فارسی در سراسر دانشگاه‌های بنگلادش دانشجویان وی بوده‌اند، استادانی چون دکتر محمد شمیم خان، خانم شمیم بانو، دکتر ابوموسی محمد عارف بالله، دکتر ک. ام. سيف الاسلام خان، دکتر محمد نورالهدی، دکتر محمد محسن الدین میا، دکتر عبد الصبور خان، دکتر محمد شاه جلال، دکتر طارق ضياء الرحمن سراجی، دکتر محمد کمال الدین، دکتر محمد ابو الهاشم، دکتر محمد ابوالکلام سرکار، دکتر محمد عطاء الله، دکتر محمد بهاء الدین، دکتر محمد ممیت الرشید و دکتر محمد نور عالم، دکتر تهمینہ بیگم، احسن الہادی، مهدی حسن، اسما اختر و عبدالکریم. دانشجویان مزبور که از محضر

دکتر **کثوم ابوالبشر** استفاده برده اند، در حال حاضر بزرگترین خدمتگزاران فارسی در بنگلادش هستند.

مسافرتها

کثوم ابوالبشر، برای تحصیل، زیارت و ارائه مقالات، سفرهای متعددی داشتند که ازین قرار است: ایران (تهران، شیراز، مشهد، زاهدان، قم، اصفهان، کرمان، کاشان، بندرعباس، تبریز)، استرالیا، کانادا، پاکستان (اسلام آباد، لاهور، کراچی، حیدرآباد، پیشاور، همدرنگر، سرگودا)، عربستان سعودی (مکه، مدینه و جدّه)، دبی، عمان، شارجه، هندوستان (دهلی، اجمیر، ممبای (ممبئی)ی، علیگره، کلکته، لکهنو، پتنه، احمد آباد، حیدر آباد، جیپور، بهوپال، ناگپور، امریتسر، بنگلور، چینای، شانتی نکیتن، گیا و دارجیلینگ).

خانم دکتر **کثوم** در خصوص سفر به ایران می گوید: چندین بار به ایران رفتم. نخستین بار برای تحصیل پیش دکتری دهم مارس ۱۹۷۸م. قبل از انقلاب اسلامی از راه زاهدان به مشهد رسیدم. خوابگاه دختران نزدیک پارک **آریامهر** منتظر من بودند؛ ولی چون تعطیلات نوروز شروع شده بود، هیچ کس در خوابگاه نبود. تقریباً پنج روز تنها بودم. خاطرات آن روزها خیلی جالب بود. کارمندان خوابگاه مرا استقبال کردند. بعد از نوروز دانشگاه **فردوسی** رفتم. استادان و دانشجویان مرا خیر مقدم کردند. با دانشجویان خارجی مثل هندی، پاکستانی و اردنی صحبت کردم. آن روزهای من بسیار خوش گذشت. مثل یک خانواده صمیمی

زندگی نو را شروع کردم. تقریباً دوسال آنجا بودم. همین وقت انقلاب اسلامی ایران آغاز شد.

کلثوم ابوالبشر و انقلاب اسلامی ایران

من شاهد عینی انقلاب اسلامی ایران بودم. در دانشکده ادبیات علوم انسانی در دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران هر واقعات انقلاب اسلامی را دیدم. با دختران ایرانی راهپیمایی کردم و نعره "مرگ بر شاه" "انقلاب اسلامی زنده باد" و رهبر ما امام خمینی در خیابانهای مشهد با صدای بلند و پرجوش تکرار کردم. در روز عاشورا مقبره امام رضا بودم. همه بچه ها لباس کفن پوشیده بودند. ماتم و گریه زاری کردند. آن مناظر دردناک در خاطرات من هنوز باقی است.

قبل از انقلاب اسلامی ایران من در ۲۵ مارس ۱۹۷۱م. خونریزی و استقلال بنگلادش را هم به چشم خود دیدم. آن زمان خانه من روبروی بخش پلیس در راجار باغ بود. همه شب بمباران و تیر اندازی سپاه پاکستان را دیدم. صبح "کرفیو" بود. از پنجره نگاه کردم، در میدان پلیس صدها لاشه بودند. دلم می سوخت؛ ولی چاره ای نبود. بعد از نه ماه جنگ، استقلال ۱۶ دسامبر ۱۹۷۱م. بنگلادش مستقل شد. آن وقت مردم از خوشی در خیابان ریختند. غرش صدای گلوله شهر داکا را از خواب بیدار کرد. من هم با جوش و خروش با شوهرم بیرون شدم درود فرستادم. مکتی باهینی (سپاه آزاد) نعره بلند زدند.

عضویت در محافل و انجمن‌ها

استاد، دکتر کلتوم ابوالبشر، علاوه بر عضویت در هیأت علمی دانشگاه داکا، مسؤولیت‌های دیگری نیز عهده‌دار بود که بخشی از آنها عبارت‌اند از:

۱. عضو انجمن آسیایی بنگلادش (Asiatic Society)
۲. عضو متخصص هیأت گزینش استادان فارسی و اردو، دانشگاه پنجاب و سرگودا و کراچی در پاکستان؛
۳. عضو متخصص هیأت گزینش استادان فارسی و اردو، دانشگاه داکا و دانشگاه کلنا؛
۴. عضو متخصص هیأت گزینش استادان فارسی و اردو، دانشگاه راجشاهی؛
۵. رئیس هیأت امتحانات فارسی و اردو در دانشگاه راجشاهی؛
۶. رئیس امتحانات فارسی در اداره‌های دولتی آموزش و پرورش داکا برای دانشجویان متوسطه (دوره دبیرستان)؛
۷. داور دوره‌های لیسانس و فوق لیسانس فارسی و اردو، در دانشگاه‌های داکا و راجشاهی و دانشگاه اسلامی کشتیا؛ و دانشگاه چیتاگانک.
۸. عضو انجمن بنگلا اکادمی، داکا؛ (تا حیات)
۹. رئیس انجمن مجلس اردو، بنگلادش؛

۱۰. مشاور دانشجویان گروه زبان و ادبیات فارسی، از سال ۲۰۰۲م. تا ۲۰۱۳م.
۱۱. استاد خانگی خوابگاه شمس النهار، دانشگاه داکا. ۱۹۸۳م. تا ۱۹۸۵م.
۱۲. مدیر شورای احیای زبان و ادبیات فارسی از ۱۹۹۲م. تا ۱۹۹۶م.
۱۳. رئیس انجمن فارسی بنگلادش، ۱۹۹۶-۱۹۹۸م. و ۲۰۰۲-۲۰۰۵م.
۱۴. مشاور انجمن فارسی بنگلادش از سال ۲۰۰۰م. تا به حال؛
۱۵. عضو ایران سوسایتی کلکته، هندوستان، از ۱۹۹۴م.
۱۶. عضو انجمن استادان فارسی سراسر هند، از ۱۹۸۵م. عضو هیئت تحریریه مجله اردوی دانشگاه داکا
۱۷. عضو انجمن امیر خسرو، شیکاگو، امریکا، از ۱۹۸۷م. مدیرکل انجمن اردوی بنگلادش در سال ۲۰۰۴م.

مؤفقیّت در أخذ جوایز برای زبان و ادبیات فارسی

۱. اخذ جوایزی از حکیم حبیب الرحمن فاوندیشن برای نوشتن ثلاثه غساله با همکاری عارف نوشاهی در سال ۲۰۰۲م.
۲. اخذ جوایزی از رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در داکا؛ همایش بین‌المللی جایگاه زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش و راه‌های ارتقای آن، رایزنی فرهنگ اسلامی ایران در داکا، ۲۷-۲۸ مه ۲۰۰۶م.

۳. اخذ جوایزی از دست رئیس سازمان فرهنگ ارتباط اسلامی ایران، تهران، هفتمین همایش استادان فارسی، وزارت فرهنگ اسلامی ایران، تهران، ۱۸-۲۰ ژانویه ۲۰۱۱م.
 ۴. اخذ جوایزی از دست سفیر محترم جمهوری اسلامی ایران در داکا، بنگلادش، رمضان، ۲۰۱۳م.
 ۵. اخذ جوایزی از دست رئیس دانشگاه داکا، ۱۲ اکتبر ۲۰۱۳م.
- علاوه بر این، چندین جایزه از طرف خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، داکا برای شرکت در دوره دانش‌افزایی زبان و ادبیات فارسی (۲۰۰۲-۲۰۱۱م.) دریافت نموده‌اند.

آثار دکتر کثوم ابوالبشر

الف) کتاب‌ها

۱. فارسی جدید (برای دانش آموزان دوره مقدماتی)
 ۲. گلشن فارسی، (کتاب درسی برای کلاس نهم و دهم)
- نثر: سرگذشت یک نامه، میدان شهدا، سفری به شیراز، تخت جمشید، پایان سفر، انتخاب از قابوس نامه و انتخاب از گلستان.
- نظم: شیخ سعدی، میازار موری که دانه کش است، فردوسی، انتخاب از شاهنامه، جدید نظم های ایرانی، و «به به! چه میوه هایی».

۳. ثلاثه غساله، بهره فارسی

۴. گزیده احوال و آثار قاضی نذراالاسلام - شاعر ملی

بنگلادش، با همکاری جناب عیسی شاهی و ویرایش و مقدمه محمد کاظم کهدویی، استاد اعزامی از ایران به دانشگاه داکا، در اکتبر ۱۹۹۰م. خانه فرهنگ ج.ا.ایران در داکا به چاپ رسیده است. آقای علی اورسجی راین فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، داکا، بنگلادش در مقدمه این کتاب می نویسد که:

در اینجا لازم است از زحمات آقای دکتر محمد کاظم کهدویی استاد اعزامی از سوی دولت جمهوری اسلامی ایران به بخش فارسی دانشگاه داکا که مسئولیت ویرایش و باز نویسی اشعار و متن ترجمه شده را به عهده گرفته و با جدیت تمام به پایان رساندند، همچنین از تلاشهای آقای محمد عیسی شاهی مترجم و پژوهشگر راینی فرهنگی که با همکاری دکتر کلثوم ابوالبشر استاد بخش فارسی دانشگاه داکا، کار جمع آوری و ترجمه زندگینامه و اشعار شاعر ملی را به زبان فارسی به عهده داشتند، کمال تشکر را داشته باشیم. (اورسجی، ۱۳۷۴: ۱۲)

شایان یادآوری است که کتاب گزیده احوال و آثار قاضی نذراالاسلام (شاعر ملی بنگلادش) مشتمل بر صد و پنجاه صفحه است و از زمان چاپ تا کنون بهترین مرجع برای علاقه مندان به زندگی و آثار قاضی نذراالاسلام به زبان فارسی است.

۵. دکتر عندلیب شادانی و کارنامه ادبی وی

این کتاب با همکاری رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، داکا، در سال ۱۹۹۲م. از راجا پبلیکیشنز، داکا به چاپ رسید.

۶. فرهنگ فارسی - بنگالی - انگلیسی

/این فرهنگ با نظارت رایزن فرهنگی ج.ا.ایران در داکا- بنگلادش، ۱۹۹۸م. مشتمل بر هزار و شصت و شش صفحه به چاپ رسید. این اولین فرهنگ فارسی-بنگالی-انگلیسی است که به صورت کامل چاپ شده و به دست دوستداران و پژوهشگران و دانشجویان فارسی رسید. این فرهنگ سرکار خانم دکتر **کلتوم ابوالبشر** با گروهی استادان و دانشمندان فارسی نوشته است. به قول علی اورسجی، رایزن فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، داکا، "با همکاری استادان و محققین فارسی دوست بنگالی و ایرانی در طول ۴ سال موفق به تکمیل و چاپ آن گردیدیم" (اورسجی، ۱۹۹۸: مقدمه)

اعضای گروه تدوین فرهنگ فارسی - بنگالی - انگلیسی از این قرار است:

علی اور سجی، رایزن فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، داکا،
دکتر محمد کاظم کهدویی، استاد اعزامی جمهوری اسلامی ایران
به دانشگاه داکا، **دکتر ولی الله ظفیری**، استاد اعزامی جمهوری
اسلامی ایران به دانشگاه داکا، **دکتر کلتوم ابوالبشر**، استاد و
رییس گروه فارسی و اردو دانشگاه داکا، **ابو موسی محمد عارف**
بالله، استاد یار گروه فارسی و اردو دانشگاه داکا، **محمد عیسی**

شاهدی، مترجم و پژوهشگر فارسی، نور حسین مجیدی، مترجم
و پژوهشگر فارسی، **شمیم بانو، استاد یار فارسی مؤسسه زبان های**
نوین دانشگاه داکا، سیف الاسلام خان، استاد یار گروه فارسی و
اردو دانشگاه داکا و محمد محبوب الرحمن، مترجم و پژوهشگر
فارسی. (اورسجی، ۱۹۹۸: اعضای گروه و تدوین فرهنگ)

۷. زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش (مجموعه مقالات
ادبی و تحقیقی) گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه داکا،
بنگلادش، ۲۰۱۵م.

ترجمه ها

کتاب های فارسی که سرکار خانم **دکتر کلثوم ابوالبشر** به
زبان بنگلا ترجمه کرده است، ازین قرار است.

۱. فلسطین

این کتاب از خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران در داکا
بنگلادش انتشار یافت.

۲. گنجشک و فیل غول پیکر (چوروی پاخی و مستو برو
هاتی)

آزفا (آموزش زبان فارسی)

مرحوم دکتر یدالله ثمره، از برجسته ترین زبان شناسان
ایرانی، استاد دانشگاه تهران، عضوه پیوسته فرهنگستان زبان و ادب
فارسی و اولین رییس انجمن زبانشناسی ایران بود و در حوزه آوا
شناسی و واج شناسی تخصص داشت. وی پیشگام در آموزش زبان

فارسی به غیر فارسی زبانان بود و چندین کتاب در این زمینه با عنوان "آزفا" به زبان فارسی نوشت.

دکتر کلتوم ابوالبشر از این کتاب ها کتاب اول آزفا را از زبان فارسی به زبان بنگلا ترجمه کرده است و **محمد عیسی شاهدی** ترجمه بنگلا را تصحیح کرد و **دکتر محمد کاظم کهدویی** ویرایش و تطبیق فارسی و **پروفسور سراج الحق** ویرایش نهایی آن را انجام داد. ترجمه کتاب آزفا با همکاری رایزنی فرهنگی ج. ا. ایران در سال ۱۹۹۵م. انتشار یافت. این کتاب به عنوان کتاب درسی در گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه های بنگلادش تدریس می شود و مشتمل بر دویست و شصت و شش صفحه است. (کلتوم، ۱۹۹۵: فهرست کتاب).

ب) مقالات تحقیقی

۱) به زبان فارسی

سرکار خانم دکتر **کلتوم ابوالبشر**، مقالات تحقیقی به زبان فارسی، اردو، بنگلا و انگلیسی نوشت و مجله های متنوع و از بنگلادش و خارج از کشور بنگلادش به چاپ رسید. مقاله هایی که مربوط به زبان و ادبیات فارسی است از این قرار است:

۱. «حافظ شناسی در بنگاله»، مجله دانش: فصلنامه مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، شماره ۲۰-۲۱، اسلام آباد،

- پاکستان، ژوئن ۱۹۹۰ م؛ بار دوم این مقاله در کتاب «سخن اهل دل» به همکاری یونسکو ۱۹۹۲ م. در تهران ایران به چاپ رسید.
۲. «پیوندهای موجود در میان دو زبان فارسی و بنگالی»، مجله تحقیقی مؤسسه مطالعات فارسی ایران و پاکستان، جلد دوم، اسلام آباد، پاکستان، اوت ۱۹۹۳ م.
۳. «ترجمه و تصحیح متون فارسی در زبان بنگالی»، مجله آشنا شماره ۳۱، سال ششم، تهران، ایران، مهر و آبان ۱۳۷۵ / اکتبر و نوامبر ۱۹۹۶ م.
۴. «عطار و آثار او در بنگال»، مجله یاد بود، هفتاد و پنجمین سال تأسیس بخش فارسی و اردو دانشگاه داکا، بنگلادش، دسامبر ۱۹۹۶ م.
۵. «پیوند زبان فارسی و بنگالی»، مجله دانش: فصلنامه مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، شماره ۵۱، اسلام آباد، پاکستان، زمستان ۱۳۷۶.
۶. «عطار و آثار او در قلمرو فرهنگ‌های دیگر»، مجله دانش: فصلنامه مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، شماره ۵۳، اسلام آباد، پاکستان، تابستان ۱۳۷۷/۱۹۹۸ م.
۷. «تأثیر فرهنگ و ادبیات عاشورا بر زبان بنگالی»، مجله چشم‌انداز رابطه بین الاقوامی بر فرهنگ اسلام و ایران، تهران، ایران، شهریور ۱۳۷۶/۱۹۹۷ م.

۸. «پروفسور دکتر عندلیب شادانی در ایران و بنگلادش» مجله دانش، شماره ۹۹، زمستان ۱۳۸۸، اسلام آباد، پاکستان.
۹. «محرم و عاشورا در ادبیات بنگالی»، مجموعه مقالات کنگره علیگره با نام فرهنگ و زبان و ادب فارسی در هند، به کوشش دکتر آذرمدخت صفوی، گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه علیگره، هند، ۲۰۰۵ م.
۱۰. «ادبیات عاشورا در زبان بنگالی»، مجله فارسی و اردو، دانشگاه داکا، شماره ۲، سال دوم، داکا، بنگلادش، دسامبر ۲۰۰۵ م.
۱۱. «سهم نوبان داکا به ادبیات فارسی»، مجله دانش: فصلنامه مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان شماره ۲۴-۲۵، زمستان و بهار ۱۹۹۰-۱۹۹۱ م، اسلام آباد، پاکستان.
۱۲. «تحولات و رشد زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش»، مجله دومین ره‌آورد مجموعه مقالات دومین مجمع بین‌المللی استادان فارسی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ایران، دسامبر ۲۰۰۱.
۱۳. «بررسی و ویژگی‌های شاهنامه /و»، مجله دانش: فصلنامه مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، شماره ۷۲-۷۳، بهار و تابستان ۱۳۸۲ / ۲۰۰۳.
۱۴. «روابط فرهنگی و ادبی بین ایران و بنگلادش»، قرن بیستم: مجله روابط فرهنگی هند و ایران (اندوایرانیکا)، ایران سوسایتی، کلکته، هند، مارس و دسامبر ۲۰۰۴. «پروفسور دکتر

عندلیب شادانی در ایران و بنگلادش»، فصلنامه علمی و پژوهشی دانش، مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، شماره ۹۹، اسلام آباد، پاکستان، زمستان ۱۳۸۸.

۱۵. «راہکارهای گسترش و تقویت زبان و ادبیات فارسی در سراسر بنگلادش دوران ۲۵ ساله» ۱۹۸۵-۲۰۱۰ م)، مجله فارسی دانشگاه داکا، سال چهارم، شماره چهارم، گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا، بنگلادش، ژانویه و دسامبر ۲۰۱۰.

۱۶. «استادان اعزازی در گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا»، بنگلادش، حافظ سرا، یادمان افتتاحیه ساختمان تازه ساز، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه داکا، بنگلادش، اکتبر ۲۰۱۳ م.
۱۷. «صوفیان و نفوذ تصوف آنها بر بنگلادش (قرن دهم تا پانزدهم میلادی)»، مرکز تحقیقات فارسی، دانشگاه علیگره، ۲۰۱۴ م.

۱۸. معرفی مهمترین نسخه های خطی در دوره اکبر شاه که در کتاب خانه دانشگاه داکا بنگلادش محفوظ است. مرکز تحقیقات فارسی، دانشگاه اسلامی علی گهر، هند، ۲۰۱۶ م.

ب) مقالات به زبان اردو با موضوعات فارسی

۱. نفوذ عربی و فارسی بر فرهنگ و ادبیات بنگلادش (بنگلادش کی ادب اور تہذیب پر عربی اور فارسی کی اثرات) مجله ہماری زبان، انجمن ترقی اردو، ہلی نو، ہند، اوت ۱۹۸۰ م.

۲. زبان و ادبیات فارسی در مسلم بنگال-تا قرن ہیجدهم میلادی(مسلم بنگال می فارسی زبان و ادب-اتھارو صدی عیسوی تک) مہنامہ فجر، شمارہ ۲۴، اسلان آباد، پاکستان، ذیقعدہ ۱۴۰۵ ہجری قمری.
۳. یک نظر بر عندلیب شادانی، مجلہ نقش کوکن، ممبی، ہند، ۱۹۷۷م.
۴. فہرست تصانیف فارسی، اردو و عربی در بنگالہ معرفی ثلاثہ غسالہ(بنگال کی فارسی، اردو اور عربی تصانیف کی فہرست-ثلاثہ غسالہ) مجلہ دانش، شمارہ ۳، اسلام آباد، پاکستان، ۱۹۸۵م.
۵. معرفی تواریخ خاندان کشمیریہ-یکی از نایاب نسخہ خطی کہ در کتابخانہ دانشگاه داکا موجود است(تواریخ خاندان کشمیریہ-داکا یونیورسٹی مین محفوظ نایاب مخطوط) ماہنامہ سبرس، حیدرآباد، ہند، ماہ سپتامبر ۱۹۸۵م.
۶. آغاز و توسعہ ادبیات فارسی در بنگلادشاز آغاز تا دورہ مغول(بنگلادش کی سیاسی، سماجی اور ادبی پس منظر می فارسی ادب کا ارتقاء آغاز تا دورہ مغول)
۷. ہفتہ وار اخبار دوربین یکی از نایاب ترین اخبار مشترکہ کہ بہ زبان فارسی و اردو از کلکتہ چاپ می شد (ہفتہ وار اخبار دوربین کلکتہ سی شایع ہونی والا نایاب فارسی و اردو کا مشترکہ اخبار) ماہنامہ تہذیب اخلاق، دانشگاه علی گرہ، ہند، ژانویہ ۱۹۹۰م.

۸. معرفی مسلم مورخین ہندوستان (ہندوستان کی مسلم مورخ ایک تعارف) مجلہ نوای ادب، موسسہ انجمن تحقیقات اردو، ممبئی، ہند، ۱۹۹۰م.
۹. معرفی دو نسخہ خطی فارسی سبحات و الجانب الغربی کہ در کتابخانہ دانشگاه داکا محفوظ است (سبحات اور جانب الغربی - دہاکہ یونیورسٹی کی دو اہم فارسی مخطوطات) مجلہ خدابخش الیبری پتنہ، ہند، شمارہ ۶۹-۷۵، مارس ۱۹۹۲م.
۱۰. تاریخ گروہ فارسی و اردو، دانشگاه داکا (از ۱۹۲۱م. تا بہ حال) تاریخ شعبہ فارسی اور اردو، دہاکہ یونیورسٹی (از ۱۹۲۱م. تا بہ حال)، مجلہ ادبی کہ سالگرد ۷۵ سال جشن گروہ فارسی و اردو، دسامبر ۱۹۹۶م.
۱۱. سہم سر سید احمد خان بہ توسعہ و گسترش فارسی (فارسی کی فروغ بخشی مین سرسید احمد خان کا حصہ) مجلہ فارسی و اردو، دانشگاه داکا، شمارہ ۳، سال سوم، ماہ ژوئن ۲۰۰۸م.
۱۲. مثنویات امیر خسرو، مجلہ اردوی دانشگاه داکا، گروہ اردو، دانشگاه داکا، شمارہ ۱، ۲۰۰۹م.
۱۳. ممتاز نقاد بنگلادش: دکتر حنیف فوق قریشی، مجلہ اردوی دانشگاه داکا، گروہ اردو، دانشگاه داکا، شمارہ ۳، ۲۰۱۱م.

ج) مقالات به زبان انگلیسی با موضوعات فارسی

۱. زندگی نامه شیخ سعدی و گلستان او، مجله خصوصی خانه فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، داکا، ماه ژانویه ۱۹۸۶م.
۲. دکتر عندلیب شادانی و غزلیاتش، مجله دانشگاه داکا، ماه دسامبر ۱۹۹۰م.
۳. نفوذ فارسی بر زبان و ادبیات بنگالی، مجله مؤسسه ک. ام. کاما، ممبی، هند، ماه مه ۲۰۰۰م.

د) مقالات به زبان بنگالی با موضوعات فارسی

۱. « بنگلا بهاشای انودیتو فارسی گهورانتو شمبهار » (مجموعه کتابهای فارسی ترجمه شده به زبان بنگالا) مجله مؤسسه زبانهای نوین دانشگاه داکا، شماره ۱۷-۱۸، ۲۰۰۵م. (با همکاری دکتر محمد محسن الدین میا)
۲. «فارسی شاهیتا» (ادبیات فارسی)، زبان و ادبیات، انجمن آسیایی بنگلادش، دسامبر ۲۰۱۷م. (با همکاری دکتر عبدالصبور خان)

استاد راهنمای پیش دکتری

۱. «زندگی مختصر عبدالروف وحید: آثار فارسی او»، محمد عبد القادر، دانشگاه داکا، ۲۰۰۱م.
۲. «مطالعات زبان و ادبیات اردو و فارسی در داکا»، ای. ک. ام. امین الحق، دانشگاه داکا، ۲۰۰۱م.

۳. «حافظ و تأثیر او در ادبیات بنگلا»، محمد نور عالم، دانشگاه داکا، ۲۰۰۶م.
 ۴. «فکر و نظر علامه اقبال»، محمد غلام مصطفی، دانشگاه داکا، ۲۰۰۷م.
 ۵. «نقش زن در احوال و افکار و آثار اقبال»، حمیره یاسمین، دانشگاه داکا، ۲۰۱۰م.
 ۶. «انسان و انسانیت در شعر پروین اعتصامی، شاعر معاصر ایران»، محمد منیر الحق، دانشگاه داکا، ۲۰۱۰م.
 ۷. «خدمات اردوی مرزا اسدالله خان غالب: یک جایزه» محمد عبدالباری، دانشگاه راجشاهی، ۲۰۱۱م.
 ۸. «عرفان در شعر سهراب سپهری، شاعر معاصر ایران»، کمال حسین دانشگاه داکا، ۲۰۱۴م.
- راهنمای پایان نامه دکتري، دانشگاه‌های بنگلادش**
۹. «رباعیات عمر خیام: بخش کامل میراث شاعری و عرفانی»، غازی عبدالله الباقي، دانشگاه داکا، ۲۰۰۸م.
 ۱۰. «داستان کوتاه فارسی معاصر، مشخصات، موضوعات و هویت هنری بازتاب جامعه و زندگی»، محمد عبدالصبور خان، دانشگاه داکا، ۲۰۰۸م.
 ۱۱. «تأثیر قرآن بر مثنوی رومی»، محمد شاه جلال، دانشگاه داکا، ۲۰۰۹م.

۱۲. «فکر اجتماعی و ارزش اخلاق در اشعار فارسی معاصر»،
تهمینه بیگم، دانشگاه راجشاهی، ۲۰۱۲م.
۱۳. «تأثیر ایران در روحی نذرالاسلام»، محمد نور عالم،
دانشگاه داکا، ۲۰۱۳م.
۱۴. «در اشعار اقبال - اسلام، شرق و غرب» محمد غلام
مصطفی، دانشگاه داکا، ۲۰۱۶م.

داور پایان نامه دانشگاههای هندوستان و پاکستان

دکتر کلثوم ابوالبشر پایان نامه های متعددی از دانشگاههای هند
و پاکستان داوری کرده اند، از جمله:

۱. «چهار شاعر فارسی هند بعد از استقلال» جلال ایران
منش، دانشگاه چینایی، ۱۹۹۷م.
۲. «گریش چندر سین و سهم او در عربی، فارسی و
الهیات»، سید محمد یاسین، دانشگاه کلکته؛ ۱۹۹۴.
۳. «انعکاس وضعیت اجتماعی ایران در نیمه قرن بیستم
(م) در رمان های محمد حجازی»، محمد احتشام الدین، دانشگاه
علیگره، ۲۰۰۵م.
۴. «تفسیرنویسی فارسی در شبه قاره»، محمد سلیم خالد،
دانشگاه پنجاب، لاهور ۲۰۰۱م.
۵. «تغلق عهد کی غیر معروف فارسی شعراء کی کلام کی
جمع و تدوین»، نصرت انصاری، دانشگاه علیگره ۲۰۰۹م.

۶. «تصحیح متن انتقادی و تحقیقی و بررسی باب‌های جواهر العلوم»، محمد ساجر، دانشگاه علیگره ۲۰۰۳م.
۷. «خدمات ادبی ضمیرالدین احمد» رضوان الرحمن، دانشگاه علیگره، ۲۰۰۴م.
۸. «احیای اقبال در بنگلادش: یک تحقیقی و تنقیدی جایزه» لطف الرحمن فاروق، دانشگاه پنجاب، لاهور، پاکستان، ۲۰۰۶م.
۹. «مطالعات تنقیدی: شارحین اقبال» قمر جهان صدیقی، دانشگاه علیگره، ۲۰۰۶م.
۱۰. «خدمات علمی و ادبی حسن قادری» ضیا فاطمه، دانشگاه علیگره، ۲۰۰۷م.
۱۱. «غالب شناسی در پاکستان» محمد ساقی، دانشگاه پنجاب، لاهور، پاکستان، ۲۰۰۷م.
۱۲. «تحقیق و تدوین دیوان مسعود با مقدمه و حواشی»، محمد طارق دانشگاه علیگره ۲۰۰۹م.
۱۳. «تصحیح و تدوین دیوان قاسم ارسلان»، شگفته مشتاق، دانشگاه علیگره ۲۰۱۰م.
۱۴. «خیر المجالس، عصری، تهذیبی و سماجی عکاس زندگی»، شائن ویسم، دانشگاه علیگره ۲۰۱۰م.
۱۵. «دیوان شوکت بخاری»، باقر حسین، دانشگاه علیگره ۲۰۱۰م.

- ۱۶ . « سهم پرفسور نذیر احمد در زبان و ادبیات فارسی»، احمد، دانشگاه علیگره ۲۰۱۱م.
- ۱۷ . «دیوان غزلیات فلک قسمی»، مشاهده مرغوب، دانشگاه علیگره ۲۰۱۱م. مع مقدمه و حواشی «مشاهده مرضیه، دانشگاه علیگره، ۲۰۱۲م.
- ۱۸ . «دیوان غزلیات فلک قسمی»، مشاهده مرغوب، دانشگاه علیگره ۲۰۱۱م.
- ۱۹ . «زندگی نامه میرزا ابوطالب لندانی و آثار وی به خصوص تذکره‌اش، خلاصه الافکار»، ایرام انور، دانشگاه علیگره، ۲۰۱۴م.
- ۲۰ . «تجدد نفس از نظر بوعلی مسکویه، سمات» فرشته مسجدی، دانشگاه علیگره، ۲۰۱۴م.
- ۲۱ . «احوال و آثار مرزا ابوطالب لندانی مطالعه ویژه تذکره خلاصه الافکار» ایرام انور، دانشگاه علیگره، ۲۰۱۴م.
- ۲۲ . «مطالعه انتقادی ترجمه عبدالقادر بدایونی از رزم نامه»، نرگس ترکین، دانشگاه علیگره ۲۰۱۸. «شعریات غزل نو» عبدالمعید، دانشگاه علیگره، ۲۰۱۸م.
- ۲۳ . «مطالعه انتقادی افسانه میرزا ادیب»، نوشین عثمان، دانشگاه علیگره، هند ۲۰۱۸.
- ۲۴ . «شعر و شاعری فارسی در استان بیهار» در سده های ۱۷ و ۱۸ میلادی، ضیاءالحق، دانشگاه علیگره، هند ۲۰۱۸م.

۲۵. «مطالعات انتقادی خدمات ادبی و روزنامه نگاری مغلی تبسم»، محمد کیف فالشوری، دانشگاه علیگره، ۲۰۱۹م.
۲۶. «نقش کشمیر در افسانه کیشون چندر»، رضا احمد، دانشگاه علیگره ۲۰۱۹م.
۲۷. «نقش مشکلات شهری در داستان‌های معاصر»، جنتی جهان، دانشگاه علیگره، ۲۰۲۰ م.
- مدیر مسئول، هیأت تحریریه و شورای علمی مجلات**
۱. مدیر مسئول یادگار، ۷۵ سالگرد بخش ادبیات فارسی و اردو، دانشگاه داکا، ۱۹۹۶م.
۲. مدیر مسئول/انجمن، مجله یادبود همایش دوسالانه انجمن فارسی بنگلادش، ۱۹۹۸، ۲۰۰۲، ۲۰۰۵م.
۳. هیئت تحریریه ده خانم مسلم، کتابخانه امدادیه، داکا، ۲۰۰۳م.
۴. مدیر مسئول مجله فارسی و اردو دانشگاه داکا؛ دانشگاه داکا، ۲۰۰۴، ۲۰۰۵، ۲۰۰۶، ۲۰۱۰، ۲۰۱۱م.
۵. هیئت تحریریه مطالعات دانشگاه داکا، مجله علوم انسانی، ۲۰۰۶، ۲۰۰۷، ۲۰۰۹، ۲۰۱۰م.
۶. هیئت تحریریه مجله اردو دانشگاه داکا، دانشگاه داکا، ۲۰۰۸، ۲۰۰۹، ۲۰۱۰، ۲۰۱۱م.

۷. شورای علمی دانش، فصلنامه علمی پژوهشی مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، اسلام آباد، هیأت شورای علمی دانش از جلد ۸۱ تا ۱۱۰.
۸. هیئت تحریریه *ایندو/ایرانیکا*، مجله تحقیقی *ایران سوسایتی*، کلکته، ۲۰۰۹م.

شرکت در همایش‌های ملی و بین‌المللی

- سرکار خانم دکتر کلثوم ابوالبشر، سمینار ها و همایش‌های بین‌المللی در سایر کشورها شرکت نمود و مقاله تحقیقی به زبان فارسی و اردو ارائه داد، شرکت در سمینار و همایش‌هایی که مربوط به زبان و ادبیات فارسی است از این قرار است:
۱. «شیخ سعدی شیرازی گلستان او»، سازمان راین فرهنگ سفارت اسلامی ایران در داکا، برگزاری جشن تولد ۸۰۰ سالگی سعدی، اکتبر ۱۹۸۴م.
 ۲. «زبان و ادبیات فارسی در دوره مسلم بنگال (از آغاز تا هیجدهم قرن میلادی)»، هفتمین همایش *انجمن استادان فارسی هند*، دانشگاه عثمانیه، حیدرآباد، هندوستان، ۹-۱۱ فوریه ۱۹۸۵م.
 ۳. «بررسی مخطوطات فارسی در دانشگاه داکا»، هشتمین همایش *انجمن استادان فارسی هند*؛ دانشگاه کلکته، هندوستان، ۲۹-۳۱ دسامبر ۱۹۸۵م.

۴. «مسائل تدریس زبان فارسی در هند، پاکستان و بنگلادش»، دانشگاه تهران؛ ۱۴-۱۹ ژوئن ۱۹۸۶م.
۵. «مثنویات امیر خسرو»، انجمن امیر خسروی امریکا، شیکاگو، ۲۹ مه - ۰۲ ژوئن ۱۹۸۷م.
۶. «غزل حافظ شیرازی (قرائت)»، برگزاری تولد حافظ شیرازی، هتل پوربانی، داکا، اکتبر ۱۹۸۸م.
۷. «حافظ شیرازی شناسی در بنگاله»، انجمن مشاوره ایران، تهران، ایران، ۱۹-۲۳ نوامبر ۱۹۸۸م.
۸. «امام خمینی: زندگینامه و آثارش»، برگزاری اولین سالگرد وفات حضرت امام خمینی، اردو مجلس، هتل پوربانی، داکا، ژوئن ۱۹۹۰م.
۹. «اهمیت شاهنامه»، به مناسبات جشن هزار سالانه تألیف شاهنامه فردوسی، هتل پوربانی، داکا، ۲۸ دسامبر، ۱۹۹۰م.
۱۰. «سهم خواجهگان داکا در ادبیات فارسی»، همایش انجمن استادان فارسی هند، دانشگاه بیشو بهاروتی، شانته نیکیتن، بنگال غربی، هندوستان، ۲۷-۲۹ فوریه ۱۹۹۱م.
۱۱. «مرتبه زن در اسلام»، جشن تولد حضرت فاطمه زهرا، هتل سونارگاؤن، داکا، ۱۹۹۱م.
۱۲. «زن در علم و هنر»، (منطقه آسیا، برنامه کارگاه پنج روز از همکاری (wistar) دانمندی داکا، ۲۱-۲۵ آوریل ۱۹۹۲م.

۱۳. «دکتر عندلیب شادانی یک مطالعه»، دکتر **عندلیب شادانی** و **سالگرد وفات**، موزه ملی، داکا، ۱ / اوت ۱۹۹۲ م.
۱۴. «پیوندهای موجود در میان زبان فارسی و بنگالی»، **اولین همایش ارتباط فرهنگی بین ایران و شبه قاره آسیا**، اسلام آباد؛ پاکستان، اوت ۱۹۹۳ م.
۱۵. «اهمیت مطالعه فارسی در بنگلادش»، **ایران سوساییتی**، کلکته، هندوستان، ۲۱-۲۳ ژانویه ۱۹۹۴ م.
۱۶. «عطار و آثار او در ادبیات بنگالی»، **کنگره ملی عطار**، نیشابور، ایران، ۲-۵ اکتبر، ۱۹۹۵ م.
۱۷. «ترجمه و تصحیح متون فارسی به زبان بنگالی»، **همایش انجمن استادان فارسی هند**، ممبای (ممبئی)، هندوستان، ۲۹-۳۰ دسامبر ۱۹۹۵ م.
۱۸. **جشن حافظ شیرازی**، ممبئی، هندوستان، ۲ ژانویه ۱۹۹۶ م.
۱۹. «تحولات و رشد زبان و ادبیات فارسی در دهه آخر قرن حاضر در بنگلادش»، **دومین همایش استادان زبان فارسی**، تهران، ایران، ۱-۳ مارس ۱۹۹۹ م.
۲۰. «کتابهای فارسی که به زبان بنگالی ترجمه شده»، **آسیاتیک سوساییتی بنگلادش**، ۶ نوامبر ۱۹۹۹ م.

۲۱. «تأثیر فارسی در زبان و ادبیات بنگالی»، سومین همایش بین‌المللی، با همکاری (Kama) ممبای (ممبئی)ی، هندوستان، ۶-۹ ژانویه ۲۰۰۰م.
۲۲. «سهم خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران در داکا برای گسترش زبان و ادبیات فارسی»، همایش بین‌المللی بخش فارسی و اردو در شبه قاره، دانشگاه داکا، ۶-۷ دسامبر ۲۰۰۴م.
۲۳. «نفوذ زبان و ادبیات فارسی در فرهنگ بنگلادش»، همایش بین‌المللی تأثیر زبان ادبیات فارسی در هند، بخش فارسی، دانشگاه علیگر، هندوستان، ۴-۶ آوریل ۲۰۰۵م.
۲۴. «سهم دکتر شادانی به ادبیات فارسی»، همایش بین‌المللی بخش فارسی و سنسکرت، دانشگاه کلکته، هندوستان، ۲۰-۲۲ مارس ۲۰۰۶م.
۲۵. «مثنویات امیر خسرو»، همایش بین‌المللی امیر خسرو، بخش فارسی، جامعه ملیه اسلامی، نیو دهلی، هندوستان، ۲۵-۲۹ مارس ۲۰۰۶م.
۲۶. «محرم و عاشورا در ادبیات بنگالی»، همایش بین‌المللی اخلاقیات و ادبیات فارسی، با همکاری (DRS) بخش فارسی، دانشگاه علیگر، هندوستان، ۱-۳ آوریل ۲۰۰۶م.
۲۷. «سهم خواجهان داکا به ادبیات فارسی»، همایش بین‌المللی جایگاه زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش و راه‌های

- ۲۸-۲۷ / ارتقای آن، رایزنی فرهنگ اسلامی ایران در داکا، ۲۰۰۶م.
۲۸. «مطالعه رومی در ادبیات بنگالی»، همایش بین‌المللی به جشن سال رومی، ایران سوسایتی کلکته، هندوستان، ۲۵-۲۹ اوت ۲۰۰۷م.
۲۹. «راهکارهای گسترش و تقویت زبان و ادبیات فارسی در سراسر دانشگاه‌های بنگلادش دوران ۲۵ ساله (۱۹۵۸-۲۰۱۰)»، هفتمین همایش استادان فارسی، وزارت فرهنگ اسلامی ایران، تهران، ۱۸-۲۰ ژانویه ۲۰۱۱م.
۳۰. «صوفیان و نفوذ تصوف آنها در بنگلادش (قرن دهم تا پانزدهم میلادی)»، همایش بین‌المللی توسط مؤسسه تحقیقات فارسی، دانشگاه علیگر، مارس ۲۰۱۳م.
۳۱. «معرفی مهمترین نسخه های خطی در دوره اکبر شاه که در کتاب خانه دانشگاه داکا بنگلادش محفوظ است» همایش بین-المللی توسط مؤسسه تحقیقات فارسی، دانشگاه اسلامی علیگر، هند، فوریه ۲۰۱۶م.
۳۲. «مثنویات فارسی و اردو در دوره عادل شاهی»، همایش بین-المللی توسط گروه اردو، دانشگاه مرکزی حیدرآباد، هند، آوریل ۲۰۱۶م.

۳۳. «سهم زنان در زبان فارسی، ادبیات، سائنس، فن و ثقافت در شبه قاره هند» توسط گروه زبان فارسی دانشگاه ملی مولانا ابوالکلام آزاد، حیدرآباد، هند، ۲۷-۲۸ فوریه ۲۰۱۸م.

دکتر **کلثوم** غیر از این سیمنار و کنگره‌ها در دوره دانش-افزایی فارسی در دهلی نو، هند، ماه مه ۱۹۹۵م. و دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، از ۵-۳۰ ژانویه ۱۹۹۸م. و نخستین، دومین، سومین، چهارمین و پنجمین دوره دانش‌افزایی فارسی، در خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، داکا در سال ۲۰۰۲، ۲۰۰۴، ۲۰۰۵، ۲۰۰۷ و ۲۰۱۰ میلادی شرکت نمودند.

بخش دوم: دیدگاهها و پیامها

استاد کلثوم ابوالبشر در نگاه استادان اعزامی

روابط فرهنگی، علمی، ادبی و عرفانی ایران و بنگلادش در تمام دوران تاریخ غیر قابل انکار است. پس از استقلال بنگلادش از سال ۱۹۷۴م. فعالیت های سیاسی، علمی، فرهنگی ادبی و آموزشی بین ایران و بنگلادش آغاز شد، آن وقت دکتر کمال حسین، وزیر امور خارجه دولت جمهوری بنگلادش در ماه خرداد ۱۳۵۳ه.ش. به ایران عزیمت کرد. وی روابط دیرینه ی سیاسی و فرهنگی بین دو کشور مسلمان را اعلام نمودند. همین سال ۱۹۷۴م. سفارت بنگلادش در تهران تأسیس شد و سفارت ایران نیز از سال ۱۹۷۵م. در بنگلادش کار سیاسی و فرهنگی را آغاز کرد. نتیجه این ارتباط بین دو کشور برای درس و گسترش زبان و ادبیات فارسی از دولت ایران به گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا استادان برجسته اعزام شد و تا به حال ادامه دارد. در اینجا پیامهای بعضی از استادان اعزامی که امکان دسترسی به آنها فراهم شد، آورده می شود:

دکتر محمد کاظم کهدویی (نخستین استاد اعزامی)

«مهرورزی با فارسی»

سال ۱۳۷۲ خورشیدی برابر با سوم ماه مارچ سال ۱۹۹۴ میلادی و ۲۰ رمضان ۱۴۱۴ هجری قمری که به عنوان اولین مدرّس اعزامی به کشور بنگلادش پس از انقلاب اسلامی در ایران، با خانواده وارد بنگلادش شدیم و چون هنوز محل اقامت مشخص نبود، سفیر وقت جمهوری اسلامی ایران، جناب آقای محمود بیات، ما را در اقامتگاه خود جای داد و تا دو هفته میهمان آن خانواده شریف و بزرگوار بودیم.

همان شب به همراه خانواده جناب سفیر، از منطقه گلشن دو، برای برگزاری احیای شب قدر در ماه مبارک رمضان، به منطقه دانمندی خیابان هشتم، رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران رفتیم (رایزن فرهنگی در آن زمان آقای علی اورسجی بود که ایشان نیز به زبان و ادبیات فارسی، در بنگلادش و دانشگاه داکا بسیار خدمت کرد).

دیگر ایرانیان نیز آمده بودند و جمعیت زیاد بود، از کارمندان و دانشجویان ایرانی و... . یکباره دیدیم کسی آمد که همگان برخاستند و احترام به جا آوردند، او را نمی شناختیم. ما را معرفی کردند که اینها به عنوان استاد اعزامی از ایران به داکا آمده‌اند. نمی توانم وصف کنم و شاید در وصف نمی گنجد، وقتی که آن بانوی محترم خندان و استوار در حالی که با تمام وجود احساس رضایت

و شادی می کرد، نزد ما آمد، دست بر قلب خود نهاد، سلام کرد و به لهجه شیرین فارسی آمیخته به بنگالی فارسی خوشامد گفت (خیلی خوش آمدید عرض می کنم).

وقتی این لحن زیبای فارسی را از زبان آن بانوی محترم شنیدم، گویی در سرزمین غربت دنیایی به من دادند؛ زیرا اولین سفرم بود و اولین خارجی را دیدم که در کشور خودش به زبان فارسی سخن می گفت:

«قدر زر زرگر شناسد قدر گوهر گوهری»

و بعد خانواده مرا (همسر و دختران و پسر کوچکم) یک به یک در آغوش گرفت و گویی نمی خواست آنان را رها کند. گمشده ای پیدا کرده بود با شادی وصف ناپذیر می گفت خیلی خوش آمدید آقا. امیدوارم در بنگلادش به خوش بگذرد.

ایشان را معرفی کردند و گفتند ایشان خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر**، استاد زبان فارسی دانشگاه داکا هستند. و این نخستین دیدار ما با بانوی پارسی دان بنگالی بود که مهر او همچون مادری مهربان در قلب و دل ما جای گرفت. شاید از همان لحظه بود که خواستم بگویم او براستی مادر زبان فارسی در بنگلادش است.

در مدت بیش از دو سال که مأموریت ما در بنگلادش ادامه داشت، همواره از محبت های این بانوی بزرگوار و استاد فارسی برخوردار بودیم. بارها پذیرای ما در منزل خود بودند و مهربانی ها کردند و خانواده نیز پذیرای ایشان و همچنین فرزندان ایشان

بودند. شور و اشتیاق و احساس محبت که در ایشان می دیدم، سبب می شد که اشتیاقی زایدالوصف در من به وجود آید و آن خدمتی بی حد و مرز به زبان و ادبیات شیوای فارسی بود، و با خودم عهد کردم بیش از پیش با آنچه در توان دارم، در خدمت دوستان بنگالی و فارسی دوستان زبان و ادبیات فارسی باشم.

وقتی بانویی که از نگاه دیگران شاید خارجی به حساب می آمد، آنقدر همزبان و همدل بود، عزم و اراده مرا در خدمت بیشتر می کرد و گفتار و کردار ایشان مصداق شعر مولوی می شد:

همزبانی خویشی و پیوندی است مرد با نامحرمان چون بندی است
در مدت دو سال و چهار ماه که در بنگلادش و دانشگاه داکا حضور داشتم، همواره در برگزاری کلاسها، حضور در همایشهای علمی و ادبی، از محبتها و همراهیهای خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر** برخوردار بودم.

تیر ماه سال ۱۳۷۵ خورشیدی به ایران برگشتم. یک بار دیگر خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر**، با تعدادی دیگر از استادان فارسی، برای شرکت در یک سمینار به تهران آمده بودند. با ایشان در هتل لاله تهران ملاقات شد.

سالها گذشت تا در شهریور ماه سال ۱۳۹۷ خورشیدی بار دیگر به عنوان استاد اعزامی به داکا آمدم. روز بعد از حضور در دانشگاه، دیگر بار با استاد پروفیسور **کلثوم ابوالبشر** ملاقات شد که اینک بازنشسته شده بودند، و از چهره‌اشان پیدا بود که گذشت

روزگار و غم ایام، بر ایشان اثر گذاشته، اما چیزی از علاقه و محبتشان به زبان و ادبیات فارسی کم نشده است.

مهربانی ایشان، که در حقیقت مهرورزی با زبان و ادبیات پارسی بود، زمانی بیشتر آشکار شد که از ما خواستند در منزل ایشان اقامت کنیم و نیاز به رفتن به جای دیگر نیست. در همین جهت، ۲۰ روز در بخشی مجزا در طبقه چهارم منزلشان که اقامتگاه، فرزندان ایشان در هنگام حضور در داکا، بود، اقامت گرفتیم. همچون فرزند یا برادر، از ما پذیرایی کردند که تا زنده باشیم، از خاطرمان پاک نخواهد شد، و این یعنی عشق و علاقه به زبان فارسی، و گرنه این بنده ناچیز که ارزشی نداشتیم. امید که سایه این بانوی پارسیدان سالهای سال مستدام بماند.

محمدکاظم کهدویی

استاد گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه یزد

اعزامی به دانشگاه داکا

سال های ۱۳۷۳ تا ۱۳۷۵ و ۱۳۹۷ تا ۱۳۹۹ خورشیدی

دکتر احمد تمیم داری

«دکتر کلثوم ابوالبشر»

سوابق فرهنگ و تمدن مشترک ما با سرزمین‌های شبه قاره برکسی پوشیده نیست، سخن از یک قرن و دو قرن نیست سخن از قرن‌ها و هزاره‌های پی در پی است که نژاد و فرهنگ و اخلاق و رفتار ما ایرانیان با سرزمین پهناور هند مشترک گشته است. گروهی از نویسندگان هند و پاک و بنگلا، در نوشته‌های خود اصرار می‌ورزند تا رواج زبان و ادب پارسی را در سرزمین خود به فرمان‌روایان ترک و افغان نسبت دهند و آن را جانشین و جای‌گزین زبان‌های بومی و ملی خود بشناسانند! این طرز اندیشه و تلقی مثبت و سازنده نخواهد بود. چندان درست به نظر نمی‌آید که ما شش - هفت قرن رواج یک زبان و ادب را به فرمان‌روایان ترک و افغان وابسته بدانیم! زیرا که آنان از میان رفتند ولی گستره‌ی زبان و ادب ادامه یافت. گروهی هم به شمارش واژگان فارسی در زبان‌های سرزمین‌های شبه قاره می‌پردازند و پیوندهای زبانی و فرهنگی را میان ایران و هند وابسته بدین واژگان معرفی می‌نمایند! در دو سالی (۱۹۹۸-۲۰۰۰) که در دانشگاه داکا تدریس کردم با هنرمندان و دانشوران بسیاری آشنا شدم و چندین کنفرانس ارائه نمودم در انجمن حقوق‌دانان، باشگاه خبرنگاران، انجمن آسیایی بنگلادش و دانشگاه داکا. ابن سینا، فارابی، ابوریحان بیرونی، حافظ، سعدی و جلال الدین محمد بلخی شخصیت‌هایی بودند

که درباره‌ی آنان همایش برگزار گردید و مقاله‌ها در روزنامه‌ها و مجله‌ها به چاپ رسید.

منظورم این که فرهنگ مشترک تنها زبان نیست مجموعه هنرهای ایرانی و بنگالی هم از اهمیت فراوانی برخوردار است. اکنون درباره یکی دیگر از شخصیت‌های مهم بنگلادش سخنی چند می‌آورم که مادر زبان فارسی لقب یافته است:

استاد ارجمند و دانشمند دکتر **کثوم ابوالبشر** (۱۹۴۷م.) حدود چهل و پنج سال است که به تدریس و تحقیق اشتغال دارند و درجه استادی دریافت نموده‌اند. در سال ۱۹۷۳ م. در دانشگاه داکا استخدام شده و در سال ۲۰۱۳ م. به افتخار بازنشستگی نایل آمده اند ولی همچنان به عنوان استاد افتخاری به تدریس و تحقیق می پردازند. حدود بیست و پنج سال در خانه فرهنگ ایران در داکا برای دوستداران ایران و زبان و ادب فارسی تدریس نموده، از دانشگاه بمبئی فوق لیسانس زبان و ادبیات اردو دریافت نموده‌اند، در سال ۱۹۹۳ م. به مقام استادی نایل آمده‌اند.

در سال‌های ۱۹۷۸ – ۱۹۷۹ در ایران در دانشگاه مشهد در دوره دکتری تحصیل می‌کرد. بسیار مقالات علمی، پژوهشی، فرهنگی و ادبی به چاپ رسانده‌اند و تعدادی کتاب نیز در زمینه ادبیات فارسی تألیف کرده اند. دوبار به مدت ۶ سال مدیریت گروه زبان و ادبیات فارسی و اردو را عهده دار بودند. در دو سالی که در زمان مدیریت ایشان بنده در دانشگاه داکا به عنوان استاد مدعو به

تدریس اشتغال داشتم (۱۹۹۸-۲۰۰۰م). شخصیت متین و دانش و فرهنگ ایشان زبانزد خاص و عام دانشگاه است. از لحاظ تدریس و تحقیق بنده با حضور مدیریت ایشان هیچ مشکلی نبود و کلیه مشکلات را با سرانگشت تدبیر برطرف می نمودند. استادانی نظیر ایشان را نباید به عنوان یک فرد و یک شخص در نظر گرفت. بلکه ایشان عناصر و جریانی از استمرار و تداوم فرهنگ مشترک ایران و بنگلادش به شمار می آیند.

ایشان پیوسته به دانشجویان سفارش می نمودند تا مشکلی برای بنده پیش نیاید. پیوسته سه تن از دانشجویان دوره کارشناسی ارشد بنده را در رفت آمد همراهی و حمایت می نمودند روزی از روزها که بنده کلاس درس را ترک کردم در راهرو طبقه دوم دانشکده دو تن از دانشجویان - دختر و پسر - نشسته مشغول درس خواندن بودند و متعلق به گروه فارسی هم نبودند، به محض رسیدن بنده از جای خود برخاستند و نهایت احترام را به جای آوردند و تا من در چشم رس ایشان بودم همچنان به علامت احترام ایستاده بودند و دست تکان می دادند!

من به شدت شگفت زده شدم که چرا این دو تن دانشجو چنین رفتاری داشتند، شب آن روز واقعاً به خواب نرفتم و مشوش شده بودم. به منزل دکتر **کلثوم** تلفن زدم ایشان تشریف نداشتند، نگرانیم بیشتر شد، سرانجام صبح روز بعد به دفتر ایشان رفتم و موضوع را به عرض ایشان رساندم و پرسش من این بود که آیا این

دانشجویان اهل تمسخر بودند؟ ایشان با کمال احترام و شادرویی گفتند: این‌جا دانشجویان به همه استادان احترام می‌گذارند امکان ندارد که به استادی بی‌مهری یا کم‌مهری کنند. به هر حال برای بنده که چنین برخوردی را از دانشجویان بویژه از رشته‌ها و گروه‌های دیگر تجربه نداشتم، بسیار شگفت‌آور بود. ارتباط صمیمی برخورد گرم و مهمان‌نوازی استادان و دانشجویان گروه فارسی را هرگز فراموش نخواهم کرد.

دکتر کلثوم ابوالبشر بارها برای شرکت در کنفرانسها و یا دانش‌افزایی به ایران سفر کرده‌اند. از خواهر محترم ایشان خانم **شمیم بانو** باید نام بیاورم که از استادان زبان به شمار می‌آیند. از مهارت و تجربه بسیار برخوردارند برای دکتر **کلثوم** و خانم **شمیم بانو** سلامتی و موفقیت آرزومندم. از دیگر استادان گروه بسیار سپاسگزارم که در دوران خدمتم در دانشگاه داکا نهایت‌مهربانی، دوستی و مهمان‌نوازی را بر بنده روا داشتند.

دکتر احمد تمیم داری

استاد بازنشسته گروه زبان و ادبیات فارسی
دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران
و استاد اعزامی به دانشگاه داکا

دکتر محمود بشیری

بسم الله الرحمن الرحيم

منطقه بنگلا و نسبت و سابقه آن با زبان و ادبیات فارسی دیرینه سال است و توان گفت که این موضوع تا حدودی برکسی از دوستداران گسترش فرهنگ و زبان و ادب فارسی پوشیده نیست. در این باره گفتنی هایی است که البته پیرامون آن بسیار گفته اند و نوشته اند و خواهند نوشت.

به هر روی، از زبان و ادبیات گرفته تا آداب و رسوم و حتی خود اسم بنگلا، رنگ و بوی و نسبت غیر قابل انکاری و گسستی با فرهنگ و از زبان و ادبیات فارسی دارد. بخشی از روح و فرهنگ ایرانی در این منطقه رشد و نضج یافته و بالیده است و از این رو بدون شناخته منطقه بنگلا و کوشندگان آموزش و گسترش زبان و ادبیات فارسی، می توان گفت که شناخت سابقه فرهنگ و ادب فارسی و ایرانی قابل درک و دریافت نیست و نیز پرونده و کارنامه زبان و ادب فارسی کامل نیست.

بدون هیچ تردیدی باید گفت یکی از کوشندگانی که در آن منطقه بنگلا گسترش روح و فکر و فرهنگ فارسی حدود بیش از نیم قرن بوده است، سرکار خانم پروفسور دکتر **کلثوم ابوالبشر** است. این بانوی تلاشگر سالیان دراز است که در منطقه بنگلا و در کشور فرهنگدوست بنگلادش به آموزش و تربیت ادب دوستان فارسی اهتمام ورزیده است و هنوز هم با جدیت تمام در پرورش و

تربیت نسلی از علاقه‌مندان به فرهنگ و زبان و ادب فارسی
کوشاست.

من در بین سالهای ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۳ هجری شمسی به عنوان
استاد اعزامی وزارت علوم دولت جمهوری اسلامی ایران در کشور
بنگلادش و در دانشگاه داکا برای تدریس زبان و ادب فارسی حضور
داشتم و افتخار آشنایی را با ایشان یافتم و شاهد کوشش و علاقه
این بانوی بزرگوار در امر آموزش و پرورش و گسترش فرهنگ و
ادب فارسی بودم. بی شک این دوران یکی از ادوار بسیار نیک در
زندگی فرهنگی و ادبی ام محسوب می گردد.

برای این بانوی نمونه و کوشا و علاقمند به گسترش فرهنگ و
زبان و ادب فارسی در منطقه بنگلا و در کشور بنگلادش و دانشگاه
داکا، آرزوی عمری با عزت و سربلندی و تندرستی می کنم، و
سعیشان مشکور باد!

دکتر محمود بشیری

هیأت علمی زبان و ادبیات فارسی
دانشگاه علامه طباطبایی، تهران

دکتر سیروس شمیسا

استاد محقق عالی مقام ایران، سال ۱۹۹۹م. به گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا اعزام شد و یک سال در همین گروه درس داد. وی دربارهٔ خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر** می نویسد که: پاسداری از زبان و ادبیات فارسی و فرهنگ ایرانی در شبه قاره در قرن اخیر دانشگاه ها قرار گرفت و یکی از نامهای آشنا در این عرصه سرکار خانم استاد **کلثوم** است که علاوه بر نگارش کتابها و مقالات متعدد در این زمینه معمولاً در کنگره های مربوط به ادبیات و فرهنگ ایرانی حضوری پیوسته داشته اند.

زمانی که من به دانشگاه داکا رفتم، هنوز مدتی شاغل بودند، یک بار مرا و همسرم را به خانهٔ تازهٔ خود دعوت کردند و از مصاحبت ایشان استفاده کردم. امیدوارم زندگی علمی ایشان سرمشقی برای جوانان باشد. ادبیات فارسی در شبه قاره تاریخی پربار دارد و باید کسانی چون استاد دکتر **کلثوم** در آینده باشند تا از این فرهنگ پاسداری کنند و به نشر آثار گرانقدر شاعران و نویسندگان شبه قاره اقدام ورزند. سلامتی و طول عمر و موفقیت ایشان را از خداوند بزرگ مسألت دارم.

دکتر سیروس شمیسا

استاد بازنشستهٔ گروه زبان و ادبیات فارسی
دانشگاه علامه طباطبائی تهران، ایران
و استاد اعزامی به دانشگاه داکا

دکتر سید حسین فاطمی

با سلام خاطراتم درباره سرکار خانم **کثوم ابوالبشر** به سالهای پیش از انقلاب برمی گردد. ایشان آن موقع خانم جوان و آرامی بود با جامه ای پنجابی و فیروزه ای رنگ در بعضی کلاسها شرکت می کردند من نیز شرکت می کردم. گروه زبان و ادبیات فارسی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد به همت **مرحوم استاد دکتر غلامحسین یوسفی** از کشور های مختلف از جمله هند و بنگلادش دانشجویانی برای یادگیری زبان فارسی می آمدند سلامتی و بهروزی را برای سرکار خانم **کثوم ابوالبشر** از خدا می خواهم.

دکتر حسین فاطمی

استاد بازنشسته گروه زبان و ادبیات فارسی
دانشگاه فردوسی مشهد، ایران
و استاد اعزامی به دانشگاه داکا

دکتر شاهرخ محمد بیگی

در ایامی که با ایشان در دانشگاه داکا آشنا شدم، او را برازنده لقب مادر زبان فارسی در بنگلادش می دانستند که با علاقه وافر و همت والا و اخلاق نیکو عهده دار تعلیم و تربیت دانشجویان بودند؛ بنابراین نامش به عنوان پرچمدار زبان فارسی و پیوند دهنده فرهنگ ایران و بنگلادش پایدار خواهد ماند.

دکتر شاهرخ محمد بیگی

استاد گروه الهیات و معارف اسلامی دانشگاه شیراز
اعزامی به دانشگاه داکا سال ۲۰۰۹م تا ۲۰۱۱ میلادی

دکتر نعمت الله ایرانزاده

به نام خداوند جان و خرد

استاد دکتر **کلثوم ابوالبشر مجومدار** از شخصیت‌های برجسته دانشگاه داکا و از چهره‌های شناخته شده در شبه قاره و جهان فارسی است. پنجاه سال با عشق و علاقه، به آموزش و تربیت فرزندان برومند بنگلادش مشغول بوده است. از افتخارات استادان و پژوهشگران زبان و ادب فارسی بنگلادش، شاگردی ایشان است. پژوهش‌های معاصران در باب زبان و ادب فارسی در بنگلادش، بویژه مقالات دانشنامه‌ای، به پشتوانه آثار قلمی استاد **کلثوم ابوالبشر**، مستند شده است. اینجانب توفیق داشته است تا مجموعه مقالات فارسی ایشان را بخواند و از نکته‌های دقیق و موضوعات تازه در آنها بهره ببرد. از ویژگی‌های نوشته‌های استاد **کلثوم**، توجه به سرآغازها و سرچشمه‌های حضور معنوی و ادبی فرهنگ ایرانی-اسلامی و زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش است؛ برای مثال: چه کسی نخستین بار آثار و سروده‌هایی در موضوع محرم و عاشورا در ادبیات بنگالی پدید آورده؛ چه کسی نخستین ترجمه‌ها را از فارسی به بنگالی انجام داده؛ چه کسی ادبیات پوتهی / دوبه‌اشی یعنی دور زبانه (فارسی-بنگالی) را خلق کرده؛ چه کسی برای اولین بار رباعیات و غزلیات **حافظ** یا شاهنامه یا رباعیات **خیام** را به بنگالی برگردانیده؛ خدمتگزاران فارسی از کشمیر در بنگال چه کسانی بوده‌اند؛ سرچشمه عرفان و تصوف در بنگلادش

چگونه از آبشخور عرفان خراسانی، سیراب شده است، توجه استاد به چگونگی تأثیرپذیری نویسندگان بنگال از مشاهیر ادب فارسی و روند نهضت ترجمه از ادبیات فارسی به بنگلا و پیوندهای زبانی و ادبی بین دو کشور، مقالات ایشان را در زمره پژوهش‌های خواندنی ادبیات تطبیقی قرار داده است. استاد **کلتوم ابوالبشر** در گسترش سنت فارسی‌نویسی در شبه قاره، همکاری با مجله‌های فارسی با نوشتن مقاله و داوری سایر آثار قلمی پژوهندگان، حضور در مجامع بین‌المللی آموزش و گسترش زبان و ادب فارسی، از جمله استادان پرکار و سرفراز بوده است.

از درگاه حضرت دوست، سلامت و حُسنِ عاقبت ایشان را خواهانم و امیدوارم دوستداران زبان و ادب فارسی و فرهنگ مشترک با نوشتن خاطره‌های ارزنده و آموزنده از ایشان، چراغی فرا روی دانشجویان جوان و پژوهندگان قرار دهند.

نعمت الله ایران‌زاده

عضوهیات علمی دانشگاه علامه طباطبایی، تهران
استاد اعزامی از جمهوری اسلامی ایران به دانشگاه داکا،
بنگلادش، ۱۳۹۳ هجری شمسی برابر با ۲۰۱۴ میلادی

دکتر فرهاد درودگریان

مادر زبان فارسی در بنگلادش

پروفسور دکتر **کلثوم ابوالبشر** بانویی است فرزانه و دانشور، انسانی است متواضع و مهربان و صمیمی و در انتقال آموخته‌های خود به جوانان سخاوت و عشق به تاریخ کهن سرزمین بنگاله و فرهنگ مشترک ایرانی و اسلامی را می‌بخشد.

دکتر **کلثوم** از سال ۱۹۷۳م تا به حال مشغول تدریس زبان و ادبیات فارسی در سراسر بنگلادش به خصوص در گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا بوده است. او علاوه بر تألیف کتابهای علمی، مقالات متعددی نیز در همایشهای مرتبط با زبان فارسی در جهان، ارائه کرده است. مشاغل علمی بسیاری از جمله مدیر گروه زبان فارسی در بنگلادش، مؤسس انجمن فارسی بنگلادش، عضو مؤسسه زبان‌های نوین دانشگاه داکا و مؤسسه آموزش و پرورش و تحقیقاتی دانشگاه داکا، مسئول مجله علمی فارسی و اردوی گروه زبان و ادبیات فارسی و اردو، عضویت در هیأت تحریریه و مشاور مجلات علمی و تخصصی دانشگاه داکا، اسلام آباد، لاهور و... عضو متخصص برای انتخاب استادان فارسی در دانشگاه‌های داکا، راجشاهی و چیتاگانگ در بنگلادش و پنجاب و سرگودا در پاکستان، و در نهایت دریافت نشانهای طلایی (ملی و بین‌المللی) همگی حاکی از شایستگی و تلاش بانوی اندیشمندی است که به

حق لقب مادر زبان فارسی بنگلادش را به خود اختصاص داده است.

ما نیز این افتخار را داشته‌ایم که در این مدت کوتاه، با دقت و مداقه در آثار ایشان، کوله‌باری هرچند اندک از اطلاعات دقیق تاریخی و ادبی و فرهنگی مردم بنگاله، این سرزمین طلایی-بربندیم. تلاش عالمانه وی در مقالات پژوهشی، چون واکاوی چگونگی حضور زبان و ادبیات فارسی و فرهنگ اسلامی در بنگاله و علاقه او به ایران و اهل بیت پیامبر اسلام(ص) و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران را به تصویر می‌کشد. برای مثال: مقام و منزلت حضرت فاطمه(س) به عنوان الگوی زن مسلمان، نقش امام خمینی(ره) در پیروزی انقلاب اسلامی ایران، تأثیر زبان و ادبیات فارسی صوفیانه در بنگاله، ترجمه آثار فارسی به بنگالی و سهم دکتر عندلیب شادانی در این زمینه و بررسی غزل‌های عاشقانه و عارفانه‌اش و معرفی ویژگی‌های گلستان سعدی و مقالات او را در زمره پژوهش‌های ادبیات تطبیقی قرار داده است. از خداوند متعال سرافرازی و توفیق هرچه بیشتر به فرهنگ و ادب فارسی و اسلامی برای ایشان خواستاریم.

دکتر فرهاد درودگریان

استاد اعزامی به دانشگاه داکا، بنگلادش

استاد کلثوم در نگاه استادان فارسی جهان

از جمله فعالیتهای استادان دانشگاه، حضور و شرکت در کنفرانسها، سمینارها و نشستهای ملی و بین المللی است و در این راستا می‌کوشند تا فعالیتهای علمی خود را در قالب مقاله و سخنرانی به منصه ظهور برسانند و دیگران را نیز از نتایج پژوهشهای خود آگاه سازند.

از جمله نخستین استادان زبان و ادبیات فارسی که در دور جدید و پس از روی کار آمدن انقلاب اسلامی در ایران، فعالیتهای دانشگاهی خود را در بنگلادش و دانشگاه داکا آغاز کرد، سرکار خانم **کلثوم ابوالبشر** بود. ایشان علاوه بر تدریس، همواره در نگارش مقاله و شرکت در کنفرانسهای داخلی و خارجی، از جمله هند، پاکستان و ایران، فعال بود و در نتیجه باب تبادل نظر و مراودات فرهنگی و ادبی، و آشنایی با استادان دیگر کشورها باز شد، و به همین سبب استادان دیگر کشورها، به سبب آشنایی با اندیشه‌های علمی خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر**، از ایشان همواره به نیکی یاد می‌کنند.

در اینجا، گزیده‌ای از دیدگاه‌های بعضی استادان خارج از بنگلادش، در خصوص خانم دکتر **کلثوم**، آورده می‌شود:

مهدخت معین

به نام آن که جان را فکرت آموخت

آفرین بر کلک نقاشی که داد بکر معنی را چنین حسن جمیل

بسیار خوشوقتم که توفیق یافته‌ام درباره دوست بسیار عزیز خانم پروفسور دکتر کثوم ابوالبشر چند کلمه‌ای بنویسم. پرونده کاری و تحقیقاتی ایشان بسیار پر بار است. کارهای اجرایی مهم، و تألیفات و پژوهش‌های مهم‌تر.

هنگامی که در داکا به سر می‌بردم (۱۹۷۸م.) به اتفاق همسرم، مرتضی صراف که در دانشگاه، زبان و ادبیات فارسی را تدریس می‌کرد، با خانم ابوالبشر رفت و آمد داشتیم، به خانه ایشان رفتیم و هنوز محیط گرم خانه ایشان را به یاد می‌آورم. آنچه در مورد ایشان از نظر من اهمیت دارد خصایل عالی انسانی و شخصیتی ایشان است. شاید بسیاری بتوانند با کوشش و تلاش مدارک بالایی تحصیلی را به دست بیاورند و به دانش‌هایی دست بیابند، اما انسان بودن و انسان برجسته بودن چیز دیگری است که به آسانی حاصل نمی‌شود.

در آن زمان که در داکا به سر می‌بردیم، من دو فرزند خردسال داشتم و هنوز تحصیلات دکترای خود را کامل نکرده و مدرک دکترا نگرفته بودم. اگر همسرم، پروفسور مرتضی صراف

در قید حیات بود، می‌توانست بسیار بهتر از من دربارهٔ این بانوی دانشمند بنویسد.

نکتهٔ دیگری که بسیار مهم است رشتهٔ تحصیلی و کارهای تحقیقاتی ایشان است. در سرزمینی دور دست و از نظر تاریخی بسیار نزدیک، دانشمندی، استادی دربارهٔ زبان و ادبیات پارسی کار می‌کند، می‌آموزد، تحقیق و تألیف می‌کند. خدمت بسیار بزرگی است به فرهنگ قسمتی از دنیای امروز که در تمام دنیا مطرح است. و این دست یافتنی نیست جز از طریق عشق،

مشکل عشق نه در حوصلهٔ دانش ماست حل این نکته بدین فکر خطا نتوان کرد ما ایرانیان، معلمان زبان و ادبیات فارسی، بسیار قدر می‌دانیم و ارج می‌نهیم کوشش‌ها و زحمات و رنجهای بزرگانی نظیر پروفیسور **کلثوم ابوالبشر** را دربارهٔ زبان و ادبیات پارسی.

متأسفم که سالهاست توفیق دیدار این بانوی بزرگوار را نداشته‌ام و امیدوارم که در آینده چنین توفیقی دست دهد. متأسفانه بسیار دیر با خبر شدم از تهیهٔ چنین جشن‌نامه‌ای برای ایشان، و اگر فرصت بیشتری داشتم از کمالات علمی و معنوی ایشان بسیار می‌گفتم.

در قلم آورد حافظ قصهٔ لعل لب آب حیوان می‌رود هر دم ز اقللم هنوز

مهدخت معین

استاد بازنشستهٔ دانشگاه علامه طباطبائی، تهران

تیرماه یکهزار و سیصد و نود و نه

پروفسور عارف نوشاهی

کلثوم ابوالبشر، بانوی فارسی و اردو دان در بنگال

داستان آشناییم با خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر** ازین قرار است که در سال ۱۳۶۴ش / ۱۹۸۵م مدیر مجله *دانش*، فصلنامه راینی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران، اسلام آباد بودم و از دانشمندان منطقه، مقالاتی خوب و متناسب برای نشر درخواست می نمودم. در چنین شرایطی، مقاله ای اردو زبان از کشور بنگلادش دریافت شد به عنوان « بنگال کی فارسی، اردو اور عربی تصانیف کی فهرست ثلاثه غساله: ایک تعارف » که نویسنده آن دکتر **کلثوم ابوالبشر** رئیس وقت گروه فارسی و اردو دانشگاه داکا بود. چون مقاله در معرفی یک کتابشناسی فراموش شده بود و خودم نیز دلبسته موضوع بودم، بدون تردید آن را در *دانش* (شماره ۳، پاییز ۱۳۶۴ش / ۱۹۸۵م، ص ۱۴۹-۱۵۸) نشر دادم و باب آشنایی با دکتر **کلثوم ابوالبشر** باز شد.

مقاله دکتر **کلثوم** درباره کتابی با عنوان *ثلاثه غساله* تألیف حکیم حبیب الرحمان بود که مؤلف آن را در شناسایی و معرفی کتاب های عربی، فارسی و اردو تألیف شده در منطقه بنگال آماده کرده بود و قبل ازین که آن را چاپ و نشر کند، در ۲۳ فوریه ۱۹۴۷م درگذشت. پس از وفات مؤلف، دستنوشته

کتاب به کتابخانه دانشگاه داکا منتقل شد و اکنون همانجا نگهداری می شود.

همان طور که عرض کردم، بنده سخت دلبسته موضوعات فهرست و کتابشناسی هستم، این کتاب جلب توجهم کرد و از دکتر **کلثوم** خواستم که تصویر دستنوشته مؤلف را برای من بفرستند تا در پاکستان به نشر آن همت گمارم. خانم دکتر **کلثوم** از سرلطف بخش کتابهای اردو را عکسبرداری نموده و بخش های عربی و فارسی را با دستخط خود رونویسی کرده برای من فرستادند و توانستم متن کتاب *ثلاثه غساله* تألیف حکیم **حبیب الرحمان** (به زبان اردو) را با مقدمه و تعلیقات و نمایه ها چاپ نمایم (انتشارات مغربی پاکستان اردو اکادمی، لاهور، مارس ۱۹۹۵م، ۳۸۲صفحه). نشر این کتاب، نه فقط آن را از فراموشی و گمنامی نجات داد، بلکه میزان سهم بنگال در پدید آوردن آثار عربی، فارسی و بنگالی را نیز آشکار کرد. بنده درین خدمت، دکتر **کلثوم** را نیز سهیم می دانم. اگر ایشان صمیمانه با من همکاری نمی فرمودند، موفق به نشر و احیای این کتاب نمی شدم.

تا مدتی با دکتر **کلثوم** از طریق مکاتبه و راه دور ارتباط داشتم، تا این که در ماه اکتبر ۱۹۹۵م ایشان را در کنگره بزرگداشت هشتادمین سال تولد **عطار نیشابوری** در نیشابور

دیدم و در همان سفر ایشان را کتاب ثلاثه غساله که تازه منتشر شده بود، تقدیم کردم. از آن روزگار تا امروز که حدود ۳۳ سال سپری شده است، با دکتر کلتوم ارتباط خود را حفظ کرده ام و گاه گاهی از ایشان پرسش های علمی متعلق به حوزه بنگلادش می کنم و جواب دریافت می نمایم.

خدمات این بانوی بزرگوار برای ادبیات فارسی و اردو در بنگال و بنگلادش شایسته تحسین و سزاوار تقدیر است. شاگردانی که ایشان پرورش داده اند، امروز در بنگلادش سر منشأ خدماتی اند. بنده برای طول عمر ایشان، همراه با برکت و تندرستی و شادمانی، دست بدعا هستم.

پروفسور عارف نوشاهی

رئیس پیشین گروه فارسی، گوردن کالج، راولپندی پاکستان
و مدیر اداره معارف نوشاهی، اسلام آباد

دکتر محمد سرفراز ظفر

دانشمند و محقق و استاد بزرگ دانشگاه داکا، بنگلادش سرکار خانم دکتر کلثوم یکی از معروفترین و برجسته ترین و نام آورترین استادان و درخشنده ترین ستاره آسمان ادب اردو و فارسی می باشند. شهرت و نیک نامی ایشان به سمع من در پاکستان رسیده بود و غایبانه از شخصیت والای ایشان آشنا شده بودم؛ ولی شرف ملاقات و دیدار هنگام سیمیناری میسر شد که به عنوان " جایگاه زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش و راه ارتقای آن " در خرداد ماه ۱۳۸۵ / مه ۲۰۰۶ م با همکاری رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، در داکا انعقاد یافت و بنده به دعوت رایزنی مزبور در آن سیمینار شرکت کردم. وقتی با سرکار خانم معرفی کردند بیش از حد خوش حال شدم زیرا زیارت دانشمند سعادت بزرگی است. ایشان چنان با محبت و مهربانی رفتار کردند که مرا برادر خود عنوان کردند و من هم ایشان را " آبا " (خواهر بزرگ) می خواندم. من آن روزها را هرگز نمی توانم فراموش کنم که در خانه ایشان و با همراه شان در فروشگاه صنایع دستی گذرانیدیم.

سرکار خانم دکتر کلثوم خیلی خوش خلق و گشاده رویی اند. ایشان نه تنها به درس و تدریس مشغول بوده اند، بلکه تمام عمر عزیز خود را وقف این وظیفه مقدس کرده اند و هزاران

دانشجو در محضر ایشان کسب فیض نموده اند؛ بعلاوه ایشان بسا کارهای علمی و ادبی را نیز انجام داده اند و در سیمینارها و گردهمایی های علمی و ادبی در کشور و خارج از کشور شرکت جستند و از افکار ارزنده خود دیگران را بهره مند فرموده اند. من از خداوند متعال برای سلامتی و بقای عمر ایشان خواهانم .

دکتر محمد سرفراز ظفر

مدیر پیشین گروه زبان و ادبیات فارسی،

دانشگاه بین المللی زبانهای نوین (نمل) اسلام آباد

در حال حاضر، استاد زبان اردو

دانشگاه بین المللی زبانها، شی آن (چین)

پروفسور آذرمیدخت صفوی

در خصوص شخصیت پروفسور کلثوم ابوالبشر، مطالبی را در اختیار گذاشته اند که عیناً در اینجا آورده می شود:

طوطی شکرشکن خانم پروفسور کلثوم ابوالبشر

سرکار خانم پروفسور کلثوم ابوالبشر، پاسدار محترم زبان و ادب فارسی از اساتید برجسته و نخبگان و فرهیختگان کشور همسایه ما بنگلادش است که با سعی متداوم به کوششهای خود شمع زبان و ادب فارسی را روشن و تابنده نگاه داشته اند.

شخصیت دلاویز ایشان نه فقط در کشور خودش، بلکه در هندوستان و ایران و سراسر جهان برای دوست داران زبان آن و ادب فارسی، موهبت ایزد متعال است و آثار نفیس و ارزشمند خانم کلثوم در موضوع های مختلف گنجینه ای از علم و دانش می باشد.

کمالات و افکار و ارشادات این بانوی ارجمند برای حفظ و گسترش زبان و ادبیات فارسی و آشنایی با فرهنگ و تمدن سرزمین ایران و ترویج آرمانهای والای بشریت و انسان دوستی ما را موفق تر می سازد.

دامان نگه تنگ و گل روی تو بسیار

گلچین بهار تو ز دامان گله دارد

کاوشهای علمی پروفیسور **کثوم**، و کارهای پژوهشی ایشان، متنوع و گوناگون است و رشته تخصصی این خاتون بزرگوار پارسی است؛ اما تصنیفات و تألیقاتش در موضوعهای مختلف؛ مثل تاریخ و نقد ادب و فرهنگ مشترک هند و ایران، و از زبان شناختی و دستور زبان و سبک شناسی و تفهیم و تشریح متون و مباحث تصوف و عرفان و غیره، مساعی جمیله ایشان را راجع به تحقیق و تنقید و تدوین و تصحیح و انتشار متون فارسی، لایق تحسین و تمجید و قدردانی قرار می گیرد. مقالات ایشان نه فقط در بنگلادش، بلکه در مجلات علمی - پژوهشی ایران و هند و کشور های مختلف جهان چاپ و منتشر گشته است.

من می خواهم هم با کمال خوشحالی خدمت خوانندگان محترم برسانم که سالهاست که افتخار دوستی و آشنایی نزدیکی با خانم **کثوم** داشته ام؛ بار اول در ایران بود که با هم آشنا شدیم و از همان وقت است که عاشق حسن اخلاق و گرم دلی و صمیمیت و انسان دوستی این خانم خوشگل و خوش صحبت شدم، بعداً وقتی که بنده در دانشگاه اسلامی علیگره (هند) مرکز تحقیقات فارسی را تأسیس کردم و رئیس مرکز بودم، سالیانه سمینار بین المللی برگزار می کردم و از سرکار خانم **کثوم** دعوت می کردم، ایشان از سر لطف و عنایت و مهربانی همیشه

دعوت بنده را قبول می فرمودند و زحمت سفر بر خود نهاده به علیگره تشریف می آوردند و با سخنرانیهای ارزشمند و گفتگوی عالمانه خود همه شرکت کنندگان را مستفیض می فرمودند.

افتخار دارم تمام مقالاتی که خانم پروفیسور **کلثوم** در همایشهای مختلف مرکز تحقیقات فارسی ارائه دادند، در مجموعه های سخنرانیهای سمینار به چاپ رسانده ام.

وقتی که من برای شرکت در همایش **مولانا رومی** به داکا، بنگلادش دعوت شدم، چه بسا لطفها و نوازشها در حق این بنده فرمودند و به بخشهای مختلف دانشگاه داکا راهنمایی کردند و با اساتید گرامی معرفی نمودند، کتاب ها به من هدیه دادند، با هم گشتیم و در محافل علمی مختلف شرکت نمودیم. در خانه بسیار زیبای خود یک شام بسیار مفصل برای من درست کردند و کتابخانه شخصی خود را به من نشان دادند. خیلی خوش گذشت، آن چند روزی که با هم بودیم، هیچ وقت فراموش نمی-کنم.

خانم پروفیسور **کلثوم** اخیراً به علت خدمات پر ارج علمی - پژوهشی و کمکهای مختلف که در راستای فروغ و استحکام زبان و ادبیات فارسی به بخش فارسی دانشگاه داکا از دست ایشان بر آمده است، به خطاب «مادر فارسی» ملقب شده اند و حق دارند.

وجود با برکت ایشان برای همه ما نعمت و موهبت پروردگار است. ایشان یک متخصص برجسته و استاد گرانقدر زبان و ادبیات فارسی هستند که با مطالعات و تحقیقات و آثار علمی خود مقامی شامخ و ویژه برای خود اتخاذ کرده‌اند.

زندگانی سرکار خانم پروفسور برای محققان، ادیبان و دانشجویان زبان و ادب فارسی، یک مشعل فروزان و تابنده می‌باشد.

از طرف خودم و از طرف انجمن استادان فارسی سراسر هند، که بنده رئیس آن انجمن هستم، توفیق بی‌شمار ایشان و درازی عمر و صحت و سلامتی و خوشی و کامرانی از درگاه ایزد متعال مسئلت می‌دارم.

جمال صورت و معنی به امن و صحت توست

وجود نازکت آزرده گزند مباد

پروفسور آذرمدخت صفوی

رئیس انجمن استادان فارسی سراسر هند

مشاور و رئیس (قبلی) و بنیانگذار مرکز تحقیقات فارسی

دانشگاه اسلامی علیگره

رئیس قبلی دانشکده ادبیات و بخش فارسی

پروفسور قمر غفار

«زین قند پارسی که به بنگاله می رود»

گفتن این که بنده پروفسور خانم **کلثوم ابوالبشر** را از چه زمانی می شناسم، بسیار سخت است ... کی همدیگر را بار اول دیدیم؟ ولی این حقیقت است که:

جان ما با عشق از روز ازل پیوسته است

تا ابد جان همچنان با حضرتت پیوسته است

به برکت گردهمایی های فارسی است که دوستان خوب و دانشمند پیدا و ملاقاتهای کوتاه به رفاقت های طویل مدت بلکه مدت العمر مبدل می شوند. تا آن جا که خاطرم هست، پروفسور خانم **کلثوم ابوالبشر** در سمینارهای من، یعنی بخش فارسی دانشگاه جامعه ملیه اسلامی، شرکت کرده اند و از سخنان پر مغز خود ما را مستفیض نموده اند. هنگامی که بنده بار اول در سال ۲۰۰۳م. حضرت **ابوالمعانی بیدل** را از طریق سمینار بین المللی معرفی کردم، در سراسر جهان فارسی (ایران، افغانستان و تاجیکستان)، انجمنهای بیدل پایه ریزی شد، اراداتمندان بیدل با اشتیاق به این سمینار و بیدل پژوهی روی آوردند، بلبل **بیدل** بار دیگر نغمه خوان شد، و پروفسور **کلثوم ابوالبشر** نیز شامل آن گام نخست بنده مشتاق بیدل شدند.

خاطرات زیاد است و صفحه قرطاس محدود... دانشمندان و استادان راجع به سخنان علمی و کارنامه های پژوهی ایشان حتما در این نذرنامه مطالب خوب و مفیدی نگاشته اند، بنده احساسات خود را رقم زدم که مصداق «دل به دل راه دارد و از دل خیزد بر دل ریزد» است؛ اما تنها مقام افسوس این است که زمان طولانی گذشته است و من ایشان را ندیدم. بسیار دلتنگ دیدارم. خدای متعال ایشان را از چشم بد در امان دارد و نه تنها بر ما تشنگان علم و ادب، بلکه بر فعالیتهای علمی و ادبی، سایه ایشان را مستدام. آمین ثم آمین.

پروفسور قمر غفار

بخش فارسی دانشگاه جامعه ملیة اسلامیة
دهلی نو، هند

دکتر علیم اشرف خان

درباره خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر** چنین می نویسد:

یادم هست که انجمن استادان فارسی سراسر هند سالی یک سمینار بین المللی را در یکی از شهرهای هند برگزار می کرد و شرکت کنندگان آن سمینار اکثر استادان برجسته ایران، افغانستان، تاجیکستان، ازبکستان و بنگلادش می بوده اند. بنده اولین بار در کنفرانس بین المللی انجمن استادان فارسی سراسر هند دو استاد فارسی بنگلادش را ملاقات نمودم که یکی از آنها استاد مرحوم دکتر **کلیم سهسرامی** از دانشگاه راجشاهی و دوم استاد سرکار خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر** از دانشگاه داکا بود.

سرکار خانم دکتر **کلثوم**، خانمی دوست داشتنی است که هر چندین زبان ها تسلط کاملی دارد مثل اردو، فارسی، بنگلا و انگلیسی او بیشتر دنبال اطلاعات نوین درباره زبان و ادبیات فارسی و اردو در شبه قاره هند است...

او استادی است از بنگلادش که تا حال فعالانه خدمت زبان و ادبیات فارسی و اردو مشغول است و در کنفرانسها و سمینارها با ذوق و شوق تمام شرکت می کند. من اخیراً ایشان را در کنفرانس دانشگاه اردوی مولانا **ابوالکلام آزاد** حیدرآباد(هند) دیدم که تمام زحمات سفر را در این سن و سال تحمل کرد و از بنگلادش به حیدرآباد با کمال میل تشریف آورده و احوال تک

تک استادان فارسی و اردو جويا شد، واقعاً عمل ایشان خاطر نشان می سازد که او واقعاً استاد زحمت کش و محقق و مؤلف نامدار زبان و ادبیات فارسی و اردو در داکاست...
کار علمی، ادبی و تحقیقی ایشان در زمینه زبان و ادبیات فارسی و اردو لایق تمجید و ستایش است و من از خداوند منان صحت و سلامتی سرکار خانم دکتر کلثوم ابوالبشر مسألت می نمایم و برای موفقیت ایشان آرزو مندم.

دکتر علیم اشرف خان

استاد و رئیس گروه زبان و ادبیات فارسی
دانشگاه دهلی، هند

دکتر عراق رضا زیدی

درباره سرکار خانم **کلثوم ابوالبشر** می نویسد که:

سپاس از خداوند عالم که با وجود دوری های مرز، بنده با **پروفسور کلثوم ابوالبشر** آشنا شدم، در سال ۱۹۹۷م. ماه اوت در یک دوره باز آموزی به مدت یک ماه در ایران شرف هم درسی را داشتیم، در این دوره باز آموزی غیر از هندوستان و پاکستان از بنگلادش هم استادان حضور داشتند؛ ولی خانم پروفسور به نسبت نام خودش دارای تمام صفات و خصوصیت مانند "**ابوالبشر**" به نظر می رسید. چهره اش همیشه خنده، بعد از تفکر بسیار تبصره کردن برذات یا دانش کسی از خصایص پروفسور بوده، از صحبت بی سود همیشه خودداری می کرد. ایشان در بنگلادش برای دنیای فارسی دارای شهرتی مثل **آدم** و **حوا** می باشد....

سفر علمی و فکری خانم دکتر به سبب جد و جهد، سعی و تلاش خستگی نا پذیری او بر بنای کتب بینی و مقاله نویسی از شهرت عامه برخوردار است. او واقعاً به عنوان یک استاد مخلص و دلسوز همیشه برای پیشرفت شاگردان خودش می کوشد. **خانم ابوالبشر** برای گسترش زبان فارسی، فرهنگ و تمدن ایرانی بین ایران و بنگلادش نقشی مهمی را ایفا نموده اند....

ایشان مانند یک دنیای فارسی رونده است. در هند هم از مقبولیت عامه برخوردارند هر موقعی که در دانشگاههای هند نیاز داور خارجی را داریم، اسم خانم دکتر سرفهرست می باشد. حافظه اینقدر قوی اگر بعد از مدت طولانی هم ملاقات شود، اسم را فراموش نمی کنند، بلکه با اسم صدا می کنند. شفقت را اگر ببینید به تمام افراد خانواده را نام به نام احوالپرسی می فرمایند حتی درباره شاگردان هم سوال می کرد که کدام شاگرد مشغول چه کار است؟ آیا کار پیدا کرد یا نه؟ و همیشه مشوره های مفیدی به شاگردان و دوستان می دادند. از خداوند دعا گوئیم که استاد گرامی **پروفسور کلثوم ابوالبشر** را از عمر طولانی سرفراز بفرما... .

ایشان مانند آن شجر سایه دارند که زیر سایه آن ادب فارسی و دوست داران فارسی در بنگلادش پرورش می یابند.
هرگز نمیرد آنکه دلش زنده شد به عشق
ثبت است بر جریده عالم دوام ما
خداوند عالم سایه این درخت فارسی را تا دیر زمان بر سر ما باقی بگذارد.

پروفسور عراق رضا زیدی

رئیس اسبق بخش فارسی، جامعه ملیه اسلامی، دهلی نو، و دبیرکل انجمن استادان فارسی هند

دکتر سید محمد اسد علی خورشید

شخصیت برجسته استاد دکتر **کلثوم ابوالبشر**، در دنیای فارسی شبه قاره هند ناآشنا نیست. پرفسور **کلثوم** خیلی پویا، پرتلاش و پرنیرو بوده است- در طول مدت چهل و پنج سالگی، خدمت فارسی در کشور بنگلادش، سهم این خانم پرانرژی فراموش ناکردنی است و هیچ وقت نتوان از دست داد.

سرکار خانم **کلثوم** یازدهم فوریه سال ۱۹۴۷ م. در بومبای چشم به جهان کشود و تحصیلاتش در شهرهای بومبای، داکا و مشهد فراگرفت. در سال ۱۹۷۳ م در گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا برای تدریس پذیرفته شد. دوران مدت استخدام خویش، در بنگلادش او برای گسترش زبان و ادبیات فارسی بسیار کوشانده بوده است و بعد از بازنشستگی خویش هم خدمت زبان و ادبیات فارسی در آن ناحیه ادامه می دهد...

استاد خانم **کلثوم ابوالبشر** را بدون تردید باید در زمره اساتید بزرگوار و عالیقدر زبان و ادب فارسی در شبه قاره هند، مخصوصاً در بنگلادش به شمار آورد. او با دریافت جایزه های گوناگون و نشانهای مختلف از مراکز پژوهشی و علمی بنگلادش و ایران و... درجه لیاقت و شایستگی خود را در حیطه فرهنگ و ادب فارسی به اثبات رسانده است... .

سرکار خانم **کلتوم** عضو هیأت علمی و پژوهشی مختلف و عضویت هیأت تحریریه مجله های علمی بنگلادش و پاکستان و هند در بر می دارد. او از بنیانگذاران انجمن فارسی بنگلادش است و از سال ۱۹۹۶ م از حیث هیأت ریاست این انجمن خدمات فوق العاده به زبان و ادبیات فارسی انجام داده است.

بنده چند بار افتخار ملاقات با سرکار خانم **کلتوم ابوالبشر** در همایشهای علیگره دارم و وی را خیلی فروتن، خاشع، شکسته نفس و متواضع و با مهر و پرعاطفه و آزرمجو یافته ام. به طور کلی می توان گفت شخصیت دلپذیر خانم **کلتوم ابوالبشر** همه را تحت تأثیر قرار داد و او مانند یک ستون و پایه ای برای زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش استوار و پا برجا است و بدون تردید یک استاد برجسته فارسی، فرهیخته ای دوست داشتنی، محقق ژرف بین و دقیق نظر و سخنران و نویسنده پرآوازه هست و خدمات دامنه دارش جلب نظر می کند. بنده... از ایزد منان عمر طولانی و صحت کامل خانم **کلتوم ابوالبشر** را خواستارم.

دکتر سید محمد اسد علی خورشید

استاد گروه زبان و ادبیات فارسی

و رئیس مرکز تحقیقات فارسی دانشگاه اسلامی

علیگره، هند

دکتر محمد ناصر

درباره سرکار خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر** می نویسد:

زبان و ادبیات فارسی در شبه قاره ریشه‌های عمیقی دارد. بیش از هزار سال می گذرد که این زبان شیرین مردم این منطقه را مسحور و مفتون خود ساخته است- جالب است که دین مبین اسلام نیز توسط همین زبان به این منطقه پهناور وارد شد و سپس در طول دوران اسلامی در سراسر شبه قاره فارسی نقش زبان رسمی و درباری را ایفا کرد- مردم نجیب این سرزمین سایر آثار ادبی و تاریخی و فرهنگی و دینی و مذهبی خود را به زبان فارسی نگاشتند و گویا تاریخ فرهنگ و تمدن خود را به همین زبان زیبا نگهداشتند- تاریخ عروج و زوال مسلمانان و زبان فارسی در شبه قاره به همدیگر مربوط بوده است.

متأسفانه با سلطه انگلیسیها از اهمیت زبان فارسی کاسته شد، و بتدریج انگلیسی جایگزین آن گردید؛ اما پس از خروج بیگانگان مردم این دیار به حفظ و حراست میراث نیاکان خود متوجه شدند و کم کم فارسی نیز در این دیار بار دیگر مورد توجه عوام و خواص قرار گرفت و با تلاش و کوشش خستگی

ناپذیر دوستداران و دلباختگان فارسی، این زبان در مدارس و سپس در دانشکده ها و دانشگاه ها راه یافت.

در کشور عزیز بنگلادش کسانی که برای ترویج و توسعه و گسترش فارسی با تمام توان و استعداد تلاشهایی کردند، درمیان آنها خانم پروفیسور دکتر **کلتوم ابوالبشر** از همه برجسته تر است. برای زنده نگهداشتن زبان و ادب اردو و فارسی در بنگلادش خدمات وی فراموش نشدنی است. می توان سرکار خانم دکتر **ابوالبشر** را مادر زبان فارسی در بنگلادش نام داد. او در دانشگاه داکا به عنوان رئیس گروه اردو خدمات ارزنده ای انجام داد، و در واقع در نتیجه زحمات وی فارسی وارد بزرگ ترین و قدیم ترین دانشگاه این کشور شد. سرکار خانم **ابوالبشر** بنیانگذار و مؤسس واقعی گروه فارسی در دانشگاه داکا می باشد، و تقریباً همه استادان فعلی گروه فارسی از شاگردان وی هستند. وی غیر از تدریس در زمینه پژوهش علمی و ادبی فعال بوده، و ده ها مقاله در مجله های بین المللی چاپ، و در کنفرانسهای جهانی شرکت کرده و مقالات علمی را ارائه داده است.

در نهایت در خصوص استاد بزرگوار پروفیسور سرکار خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر**، استاد توانا و فاضل که عمر پر بار خود را در آموزش زبان و ادبیات فارسی صرف کرد،

دکتر **کلثوم ابوالبشر** در مقالات پژوهشی، بیشتر به زبان فارسی در بنگال، پیوند زبان و ادبیات فارسی و زبان و ادبیات بنگالی و ترجمه فارسی به بنگالی توجه داشت و بیشتر درباره ادبیات کلاسیک فارسی می‌نوشت.

استاد بزرگوار، دکتر **کلثوم ابوالبشر**، بی‌تردید از اساتید معظم و استاد الاساتید فارسی بنگلادش و از بزرگترین خدمتگزاران زبان، ادبیات و فرهنگ فارسی در این سرزمین پهناور است. دکتر **کلثوم ابوالبشر** با تلاش و فداکاری‌های بی‌مانند خود نه تنها نهال زبان و ادبیات فارسی را که پس از استقلال بنگلادش در نتیجه حوادث غیر متوقع به پژمردگی می‌گراید، آبیاری نمود؛ بلکه آن را در ظرف بیش از چهل سال خدمت بی‌وقفه خویش به شکل درختی بزرگ و پرثمر درآورد که امروز شاخ و برگ آن در دانشگاه‌های بنگلادش گسترده است و بسیاری از استادان و دانشجویان فارسی از سایه آن بهره می‌برند و از گنجینه پربهای زبان و ادبیات فارسی، ذهن و روح خود را پرمایه می‌کنند.

دکتر **محمد ناصر**

استاد گروه زبان و ادبیات فارسی

دانشگاه پنجاب، لاهور، پاکستان

دکتر غلام سرور

سرکار خانم پروفیسور کلثوم ابوالبشر

خدمتگزار برجستہ فارسی در بنگلادش

وقتی که که بنده به سال ۱۹۸۸ میلادی با گروه زبان فارسی، دانشکده مولانا آزاد کلکته که یکی از مرکزهای شامخ زبان و ادبیات فارسی در بنگاله غربی به شمار می رود، وابسته شدم، یواش یواش به همراه استاد محترم دکتر محمد امین که در آن زمان در استخدام دانشگاه کلکته بود، در گردهماییها و کنفرنسهایی ملی و بین‌المللی که در شهرهای مختلف هند برگزار می شد شرکت می جستیم؛ تا آنجایی که به خاطر دارم اولین بار که با سرکار خانم پروفیسور کلثوم ابوالبشر آشنا شدم، سال ۱۹۹۵ میلادی در کنفرانس انجمن استادان فارسی سراسر هند که در شهر ممبای برپا شده بود، بعد از آن در شهرهای مختلف هند در حیدرآباد، علیگره و کلکته از دیدار سرکار خانم مشرف شدم. ایشان همیشه با تمام محبت و شفقت رفتار می کردند و از استادان محترم کلکته بالخصوص آقای دکتر عبدالسبحان بسیار یاد می کردند، جای تأسف این است که استاد بزرگوار نامبرده بتاريخ ۱۶ مه ۲۰۲۰ میلادی از این جهان فانی به دیار باقی رهسپار شدند، انا لله و انا الیه راجعون.

در آن ایام هر جا که می رفتیم اگر کسی از بنگلادش شرکت داشت، آن سرکار خانم **کلثوم ابوالبشر** بود. این سند مقبولیت خانم بود که برنامه ریزان و مسئولان محترم از هند و پاکستان و ایران از وی دعوت می کردند و از شرکت این خانم یک دنیا خوشحال می شدند؛ زیرا که از حضورشان بزمهای علم و ادب مشکبار می شد و رونق می گرفت.

سرکار خانم پروفسور **کلثوم ابوالبشر** به سال ۲۰۰۳ میلادی به مناسبت جشن الماسی انجمن ایران (سیلور جوبلی) به شهر کلکته شرکت جسته بودند و در آن موقع مقاله ای پرارزش با عنوان «روابط فرهنگی و ادبی بین بنگلادش و ایران در قرن بیستم میلادی» ارائه فرموده بودند. مقاله مذکور سامعین را از تمام جنبه های گسترش زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش آشنا کرد. در مقاله خود ذکر تشکیل انجمن فارسی هم گفتگو کردند که در سال ۱۹۹۶ میلادی در داکا بوجود آمده بود و در توسعه ترویج و اشاعت فارسی در آن دیار فعالیت مهمی داشت.

سرکار خانم پروفسور **کلثوم ابوالبشر** خانم عالی تبار و خوش خصال و شیرین کلام هستند. همیشه تبسم بر لب دارند و از هیچ کس گله و شکوه نمی دارند. با رفتار و کردار خوبی و با تمام تواضع و احترام گفتگو می کنند. از فعالیتهایی که اطلاعی

دارم ایشان از حیث یکی از ممتازترین و برجسته ترین استادان زبان فارسی به شمار می روند. تمام زندگی با جدیت و فداکاری مسئولیت خود را انجام داده چراغ فارسی را نفت لازوال فراهم آورده اند. حالا این چراغ روشن است و انشا الله در آینده هم روشن خواهد ماند. وجودشان در بین دانشجویان و دانشوران و دست اندرکاران و مردمان شبه قاره یک نعمتی است فراوان و ما باید این نوع شخصیت را گرامی داریم و از خداوند متعال آرزو داریم که ایشان از سلامتی و برومندی کامل برخوردار باشند.

آخرین بار وقتی که من به همراه دکتر محمد منصور عالم به سال ۲۰۱۵ میلادی در کنفرانس البیرونی در داکا شرکت نمودم، پروفیسر کلثوم با خواهر عزیز و شاگردان عزیز خود در جلسه حضور داشتند. در آن موقع گرداگرد میز ناهار جمع شدیم و از وضعیت فارسی در شبه قاره هند و پاکستان و بنگلادش صحبت کردیم. در حین صحبت سرکار خانم از احوال استادان کلکته جویا شدند. ما یک دنیا خوشحال شدیم که کسی هست که از ما خبرگیری می کند. یکی دو بار با تلفن صحبت هم کردم و از احوالشان مطلع شدم. حالا دکتر محمد ابوالکلام سرکار، رئیس گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه داکا چند بار اصرار نمود که چیزی راجع به سرکار خانم پروفیسور کلثوم ابوالبشر بنویسم، چند سطر از خاطرات خود انشا کردم و اظهار عقیدت و

محبت خودم را ابراز نمودم. دعاگو هستم از خداوند متعال که
عمر خانم را دراز کند و صحت و عافیت عطا کند تا خدمات
ارزنده در گسترش زبان و ادبیات و فرهنگ فارسی با نحو احسن
و خوبی ادامه دهند. آمین

چند بیت شعر در تهنیت سرکار خانم نیز سروده ام:

گل‌های عقیدت و تهنیت به خدمت سرکار خانم پرفسور

کلثوم ابوالبشر

در باب علم و فن دریای پر گهر **کلثوم ابوالبشر** نام است معتبر
طلاب و خوشه چین دارند بی شمار در رشته ادب استاد ذی وقار
لیکن نه حرف شکوه بر زبان کرد در خدمت وطن عمرش تمام کرد
در حین گفتگو شیرین و درفشان خاموش مثل شمع در بزم ضوفشان
ارزان شود بدو عز و شرف مدام **سرور** بدین وسیله اهدا کند سلام

دکتر غلام سرور

رئیس اسبق گروه فارسی، دانشکده مولانا آزاد

کلکته، هند

سید اختر حسین

کلتوم ابوالبشر مادر زبان فارسی

می خواهم پرفسور **کلتوم ابوالبشر** را مادر زبان و ادبیات فارسی بنگلادش بنامم. نامی نام آشنا و گوهری گویا دردنیای علمی و دانشگاهی کشور بنگلادش. دریای زبان و ادب فارسی در دانه وجودش را در صدف خود پرورید. تالو و درخشش جواهر تراش خورده این بانوی عالم و ادیب فراتر از مرز و بوم بنگلادش به هندوستان و پاکستان نیز رسیده است و حلقه اتصالی شد بین عاشقان ادبیات فارسی بنگلادش و شبه قاره. **پرفسور کلتوم ابوالبشر** که ادبیات فارسی را از دانشگاه بمبئی آموخت سرچشمه زاینده ادب فارسی شد در دانشگاه داکا. نیم قرن از عمر گرانبهایش را در علم و ادب فارسی صرف کرد و شمع وجودش نور افشان محفل صدها شاگرد و مرید این زبان شد. خورشید وجودش نور افشان و در سایه رحمت حضرت حق مستدام باد.

پرفسور **سید اختر حسین**

رئیس مؤسسه مطالعات فارسی هند، دهلی نو، نوئیدا

دکتر محمد منصور عالم

دکتر کلثوم ابوالبشر: آبروی تحقیق و زبان و ادبیات

فارسی در بنگلادش

این امر برای همه استادان و محققان فارسی باعث فخر و انبساط است که تصمیم گرفته شده تا از خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر** تجلیل و تمجید شود. این تجلیل و تمجید برای کسی است که در حدود پنجاه سال، یعنی نیم قرن گذشته به عنوان استاد موفق به دنیای زبان و ادبیات فارسی و اردو خدمت بذل کرده و این خدمت هنوز جاری است. نزد همه استادان و دانشجویان فارسی در بنگلادش و خارج از این کشور خانم **پروفسور کلثوم** محترم و معزز است. وی در این مدت دراز، نه تنها تدریس کرده، بلکه برای دانش پژوهان نیز آثار گرانبهائی را بصورت کتابهای ارزنده عرضه نموده و موجبات راهنمایی آنان را فراهم آورده است. بعضی از این آثار برای تدریس به زبان آموزان دوره های مختلف به رشته تحریر آورده و بعضی دیگر برای دوستداران ادبیات فارسی و محققان تاریخ و عرفان نوشته است.

پروفسور کلثوم همه وقت زندگانی خود به کارهای تدریسی و ادبی و تحقیقی صرف نموده و هنوز کارهای ادبی علمی و تحقیقی ایشان جاری است. با اینکه عمرش از هشتاد سال تجاوز

کرده است، باز هم کارهای علمی و تحقیقی را با همت عالی و عزم راسخ بدون خستگی و سستی به انجام می‌رساند.

یکی از صفات مهم استاد بزرگوار که کم کسی از محققین از آن به این اندازه برخوردار است، دقت نظر و باریک بینی اوست. مطالعات عمیق و پهن‌آور در موضوعات متنوع، بویژه تاریخ سیاسی و ادبی ایران و شبه قاره آسیای و تذکره‌ها و ادبیات عمومی و متصوفانه فارسی او استعداد و صلاحیتهای خاص را برای نقد آثار ادبی با دقت نظر در شخص او به وجود آورده است.

دیگر صفت **کلثوم** که بنده او را "آپا" می‌گوید، این است که وی برای دانشجویان روش مشفقانه دارد و با کوشش تمام تدریس می‌کند، مواد درسی فراهم می‌کرد و کارهای نوشته شده دانشجویان و پژوهشگران و تکالیف آنان را سرموقع تصحیح می‌فرمود. علاوه بر اوقات درس و تدریس و سرگرمیهای غیر درسی، به تربیت دانشجویان توجه خاصی مبذول داشت. و این کار تا بعد از باز نشستن هم می‌کند.

من واقعاً خوشبختم و افتخار دارم که بارها به دیدار سرکار خانم استاد **کلثوم** در شهرهای مختلف هند و بنگلادش در سیمینارها و کنفرانسها بویژه کلکته (انجمن ایران) سرفراز شدم و با ایشان نه فقط آشنا هستم، بلکه او را محترم و خواهر بزرگ می‌گویم. هربار که به داکا می‌روم "آپا کلثوم" می‌آیند و این

برادر خورد را ملاقات کرده، حال و احوال دوستان کلکته می پرسند و برای همه دعا می گویند. بنده از سخندهای دلپذیر و پندآمیز چون گوهرهای آبدار و مشورت‌های مفید و جانفزای او متمتع و بهره مند می شوم.

از دوستان بنگلادشی شنیدم که در خانهٔ پروفسور **کلثوم** همواره به روی دانش‌پژوهان و محققان باز بوده، با شوق فراوان طالبان علم را به حضور می پذیرند و ساعتها از وقت و فرصت خود را صرف راهنمایی آنان می کنند. بنده خود از خرمن اخلاق و فضل و دانش او خوشه‌ها چیدم و تجربه‌ها آموختم.

دکتر **کلثوم** در بیان و افکار و اندیشه‌های خود هرگز ترس و ملاحظه به دل راه نمی دادند و به نظر بنده این یکی از شرایط قدم گذاشتن به میدان تحقیقات علمی و فرهنگی است.

خلاصه اینکه دکتر **کلثوم ابوالبشر** بیش از پنجاه سال که به زبان فارسی و اردو خدمت کرده و در پیرانه سر و حال ناتوانی کار تحقیق و پژوهش را مانند جوان ادامه می دهد. برای درازی عمرش از صمیم قلب به حضور یزدان پاک دعا می کنم عمرش دراز و دست حوادث از دامنش کوتاه باد، تا که بود ماه و آفتاب.

دکتر محمد منصور عالم

رئیس اسبق، گروه فارسی

دانشگاه گواهایتی، آسام، هند

دکتر عارف الزغول

کلتوم ابو البشر دانشجویی ممتاز

به نام خداوند جان و خرد کزین برتر اندیشه برنگذرد
حمد بی حد آن خدای پاک را آنکه ایمان داد مشتی خاک را
روزگاری بود که ما تقریباً در پایان دهه هفتم قرن گذشته در
دانشگاه **فردوسی** مشهد در رشته زبان و ادبیات فارسی درس می
خواندیم. در آن روزگار گروهی از دانشجویان تبعه کشورهای
همچون هند، بنگلادش، اردن، لبنان و افغانستان، در بخش
دانشکده ادبیات مشهد حضور داشتند و از محضر جمعی از اساتید
بزرگ و دانشمند آن رشته کسب فیض می نمودند، در آن دهه
رشته زبان و ادبیات فارسی درخشانترین دوره های خود را داشت و
استادانی مانند دکتر **غلامحسین یوسفی**، دکتر **یاحقی**، دکتر
متینی و استاد برجسته کرسی فلسفه اسلامی **سید جلال الدین**
آشتیانی و استاد ممتاز کرسی زبان و ادبیات عرب دکتر **یوسف**
بکار، امر تدریس را به عهده داشتند.

در میان دانشجویان غیر ایرانی آن رشته در سالهای ۱۹۷۸ و
۱۹۷۹م دانشجویی با استعداد به نام خانم **کلتوم ابوالبشر** که از
دانشگاه دکا بنگلادش برای ادامه تحصیلات عالی خود به دانشگاه
فردوسی اعزام شده بودند. خانم دکتر **کلتوم ابوالبشر** از همان
آغازی که وارد دانشگاه **فردوسی** شده و همراه دانشجویان ایرانی و
بیگانه در کلاسهای درس، بطور فعال حضور پیدا کرده، توجه

همگان را به خود معطوف داشتند، چون دانشجویی هوشمند و نکته بین به نظر می آمد احترام همکلاسان و استادان خویش را کسب کرد، همچنین علاوه بر این استعداد خداداد، ایشان اوقات خود را به بهترین صورت مدیریت می کرد، به نحوی که بعد از فراغت از کلاسهای درسی می کوشید ساعات فراغت خویش را در کتابخانه یا در سمناهای علمی پر کند. اینجانب که در چندین کنفرانس علمی بین المللی در زمینه ادبیات فارسی در تهران شرکت کرده بودم همواره می دیدم که سرکار خانم **کلثوم ابوالبشر** در این کنفرانسها حضور پیدا می کرد و مقاله ارائه می فرمود که مقاله های ایشان دقت و گستردگی دانش ایشان را منعکس می کرد. بنابراین، ایشان در نشر و آموزش زبان و ادبیات فارسی در شبه قاره هند سهم بسزایی دارند و شعر **حافظ شیرازی** را مصداقیت بخشیده است.

شکر شکن شوند همه طوطیان هند زین قند پارسی که به بنگاله می رود
خانم **کلثوم ابوالبشر** پله های ترقی را پله پله صعود نموده و موفق شده که به مرتبهٔ profesوری نایل گردد و در جایگاه ممتازی در محافل علمی بنگلادش احراز نماید. بنده از ته دل تندرستی و طول عمر و موفقیت ایشان را آرزو می کنم.

دکتر عارف الزغول

رئیس پیشین گروه زبانهای سامی و شرقی
دانشگاه یرموک اردن هاشمی

استاد کلثوم در نگاه همکاران و فرزندان معنوی

استاد دکتر کلثوم ابوالبشر، در زمان حیات علمی خود، شاگردان بسیاری را تربیت کردند، که تعدادی از آنان، امروز در کسوت استادی در دانشگاه‌های مختلف بنگلادش، به تدریس زبان و ادبیات فارسی مشغولند و در حقیقت فرزندان معنوی آن استاد بزرگوار هستند. در اینجا از نظرهای تعدادی از آن استادان بهره می‌بریم:

استاد شمیم بانو

کلثوم ابو البشر سایه‌های فارسی در بنگلادش

سرزمین سرسبز بنگاله گل‌های نوادر در آغوش خویش پرورده است. همانطوری که لسان الغیب حافظ شیرازی قرن‌ها پیش گفته است که از چکیده منقار قند آمیز طوطیان این گلستان، جهان سخنرانی شکرشکن خواهد شد:

شکر شکن شوند همه طوطیان هند

زین قند پارسی که به بنگاله می رود

استاد خانم کلثوم ابو البشر مجموعه‌دار (مجمودار) یکی

از طوطیان شکرخای بنگلادش می‌باشند که از قرن بیستم و بیست و یکم این گلستان را خرم و تازگی بخشیده‌اند، امید که سایه‌هایم ایشان روی این گلستان دوام یابد:

الا ای طوطی گویای اسرار مبادا خالیت شکر ز منقار
سرت سبز دلت خوش باد جلوید که خوش نقشی نمودی از خط یار
ایشان بزرگ بخش زبان فارسی و ادبیات فارسی دانشگاه
داکا می باشد که بیشتر از چهل سال است صدها دانشجوی زبان
و ادبیات فارسی و اردو از دست مشفق ایشان بهره گرفته اند.
ایشان فقط استاد نیستند، بلکه استاد استادپرور هستند، تعداد
زیادی استاد زبان و ادبیات فارسی و اردو در سراسر بخشهای
زبان و ادبیات فارسی و اردوی دانشگاههای بنگلادش از دست
ایشان به این مراتب رسیده اند. انگار چوبی جادویی در دست
دارند. دست شما درد نکند، خانم استاد پرور! بنده هم مرهون
منت شما هستم. شما نه فقط استاد کتابهای نصاب درسی من
هستید. درس زندگی را هم از شما یاد گرفته‌ام. شما مکتوب نگار
افسانه زندگی شیرین، شادی و کامرانیهای من هستید. تلخی
اندوه و نامرادیها به جهت جهالت بنده است.

سخن اگر از تاریخچه رواج و سوابق زبان و ادبیات فارسی
در بنگلادش می‌رود. خانم دکتر پروفیسور **کلثوم ابو البشر** یکی
از معتبرترین منابع در این زمینه می باشد. پروفیسور **عبدالله**،
پروفیسور **کلیم سهرامی**، پروفیسور خانم **أم سلمی** مرشدان
گرامی در این مسیر می باشند. صدها محقق و پژوهشگر در شبه
قاره هند و پاکستان و بنگلادش، از دست فیضان علمی ایشان به
اخذ مدارک امفیل و دکتری نایل گردیده اند.

خدایا! سایه فرخنده دست پر برکت ایشان بر سر
دانشجویان، پژوهشگران و محققان شبه قاره باقی بماند.
در آخر افتخار می کنم خانم **کلثوم** همشیره بزرگ بنده
است. از خداوند متعال تندرستی کامل و حیات دراز ایشان آرزو
دارم.

چه ره بود این که زد در پرده مطرب که می رقصند با هم مست و هشیار
خداوندی بجای بندگان کرد خداوندا ز آفاتش نگه دار

شمیم بانو

استاد و رئیس بخش زبان فارسی
مؤسسه زبانهای نوین، دانشگاه داکا

دکتر محمدشمیم خان

دکتر کلثوم ابوالبشر استاد برجسته

استاد دکتر کلثوم ابوالبشر یکی از شخصیت‌های ادبی و علمی در بنگلادش، هند، پاکستان، و ایران به شمار می‌آید. اولین بار در سال ۱۹۷۳ م. در بخش اردو و فارسی دانشگاه داکا با ایشان ملاقات کردم. آن زمان، من دانشجوی دوره لیسانس سال اول زبان و ادبیات اردو بودم. جناب فیض احمد چودھوری، جناب رستمعلی دیوان، جناب محمد عبدالله، سرکار خانم کلثوم ابوالبشر و خانم امّ سلمی در بخش حضور داشتند. جناب فیض احمد چودھوری نیز رئیس گروه بودند.

بعد از استقلال بنگلادش بنده تنها دانشجویی بودم که در این گروه، برای زبان اردو ثبت نام کرده بودم. هیچ دانشجوی زبان و ادبیات فارسی در این گروه نبود، فقط چند نفر دانشجوی لیسانس و فوق لیسانس در گروه زبان اردو بودند به طور مثال می‌توانم از کسانی چون: خانم زینت آرا شیرازی، خانم ممتاز بیگم، جناب صدیق الرحمان، و مصباح الدین را نام ببرم. ارتباط دانشجویان با سرکار خانم کلثوم بسیار صمیمانه بود؛ وقتی که بین ایران و بنگلادش ارتباط فرهنگی و سیاسی برقرار شد، دور جدید آموزش زبان و ادب فارسی و فرهنگ ایران نیز در بنگلادش آغاز شد.

پروفسور دکتر **کثوم ابوالبشر** استاد برجسته دانشگاه داکا بودند و هستند؛ هرچه درباره ایشان بنویسم کم است. سرکار خانم مثل شمع هستند که پروانه ها گرد آن می گردند. وی استادی کنجکاو و پرتلاش در زبان و ادبیات فارسی و اردو شناخته شده اند.

از سال ۱۹۷۳ م. به عنوان مربی زبان اردو در گروه زبان فارسی و اردو در دانشگاه داکا استخدام، و در سال ۲۰۱۳ م. بازنشسته شدند؛ ولی هنوز در گروه زبان و ادبیات فارسی، درس و تدریس را ادامه می دهند، علاوه بر آن در مؤسسه زبانهای نوین دانشگاه داکا و خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران در داکا درس و تدریس فارسی داشته اند. لازم به تذکر این است که بعد از استقلال بنگلادش، رونق زبان و ادبیات فارسی در این منطقه کاهش یافته بود؛ ولی به کمک استاد فرزانه، دکتر **کثوم ابوالبشر** و خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران در داکا آرام آرام رونق تازه ای گرفت. دانشگاههای مختلف بنگلادش مثل داکا، راجشاهی، کولنا و چیتاگنگ، استاد فارسی استخدام کردند و همین استادها فعلاً زبان و ادبیات فارسی و فرهنگ ایرانی را در زبان و ادب بنگالی غنی ساخته اند.

اولین استاد اعزامی دکتر **مصطفی صراف**، داماد دکتر **معین** به دانشگاه داکا آمده بودند؛ ولی متأسفانه در گروه

دانشجوی فارسی نبود. سرکار خانم دکتر **کلثوم** وقتی که از ایران برگشتند، به کمک خانه فرهنگ ایران، دانشجویان فارسی جذب شدند و در دوره لیسانس فارسی گروه زبان اردو و ثبت نام کردند.

در سال ۱۹۹۴ میلادی آقای **محمد کاظم کهدویی** استاد اعزامی از دانشگاه یزد ایران، به گروه فارسی و اردوی دانشگاه داکا تشریف آوردند و دوباره از سال ۲۰۱۸ به عنوان استاد اعزامی در گروه زبان و ادبیات فارسی حضور دارند استاد بسیار بسیار صمیمانه و پرتلاش در زمینه ادبیات فارسی هستند. ایشان هم مثل سرکار خانم **کلثوم** یک شمع فارسی هستند که پروانه ها در گرد آن رقص می کنند در دانشگاه های سراسر بنگلادش نیز خیلی شهرت دارند. آرزو دارم استاد گرامی دکتر **محمد کاظم کهدویی** تا حیات دارند، خدمات زبان و ادبیات فارسی را ادامه دهند و ما فارسی دانان را راهنمایی بفرمایند.

در ماه نوامبر سال ۱۹۹۳ میلادی از گروه زبانها در دانشگاه راجشاهی، برای دکترای زبان اردو، در مؤسسه زبانهای نوین دانشگاه داکا تحت راهنمایی دکتر **کلثوم ابوالبشر** ثبت نام کردم. پس از چند ماه، یک نامه در ماه مارس ۱۹۹۴م، از طرف آقای **علی اورسجی**، رایزن فرهنگی ایران در داکا دریافت کردم. از نامه مطلع شدم که برای نیمسال اول جاری ۱۳۷۳ - ۱۳۷۴

شمسی در دانشگاه تهران دوره فوق لیسانس زبان و ادبیات فارسی و بورسیه وزارت فرهنگ و آموزش عالی قبول شده ام. با سرکار خانم دکتر **کلثوم** مشورت کردم که آیا دکترای زبان اردو را ادامه بدهم یا کارشناسی ارشد را انتخاب کنم؟ ایشان گفتند که شما باید به ایران بروید، و من چنین کردم و به ایران رفتم و در دانشگاه تهران تحصیل کردم. این را بنده به فال نیک می شمارم و از سرکار خانم **کلثوم ابوالبشر** تشکر فراوان می نمایم.

دکتر محمدشمیم خان

استاد زبان و ادبیات فارسی (بازنشسته)

دانشگاه راجشاهی بنگلادش

دکتر سیف الاسلام خان

استاد کلثوم ابوالبشر عامل گسترش زبان فارسی

در دوره دانشجوئی (۱۹۸۹-۱۹۹۵م) در گروه فارسی دانشگاه داکا، یک احساس تنهایی داشتم؛ مایه این تنهایی کمیت دانشجوی فارسی، کمیت هیأت علمی گروه و کم شناسی (ناشناخته بودن) این گروه بین دانشجویان و در محیط دانشگاهی بود.

به گمانم می رسید یک اتاق خوب برای کلاس داشته باشیم و همان اندازه دانشجویان سر کلاس حضور پیدا خواهند کرد و در حضور استادان محترم در کلاس جذابیت ویژه‌ای خواهیم داشت؛ اما در اسرع وقت متوجه شدم که در سال اول لیسانس چهار نفر دانشجو هستیم و دو نفر استاد محترم داریم که درسهای اجباری و اصلی فارسی را درس خواهند داد و سه تن از اساتید محترم دیگر که رشته‌اشان اردو بود، درسهای اختیاری و اجباری تدریس خواهند کرد. البته آن وقت در دانشگاه داکا گروهی بود بنام گروه فارسی و اردو. (در سال ۲۰۰۷م با نام «گروه زبان و ادبیات فارسی» یک گروه مستقل تأسیس شد).

در کلاس اول سرکار خانمی که در اتاق خودش نشسته بود استاد محترم دکتر **کلثوم ابوالبشر** بود که در اتاق خودش کلاس را تشکیل می داد. از آن به بعد روشن شد که کلاسها در

اتاق استاد تشکیل می شود؛ اما در همان کلاس اول، به سبب تشویقات و توصیه های استاد دکتر **کثوم**، احساس تنهایی و بیگانگی آرام آرام از بین می رفت، ایشان تاریخ طلایی این گروه را برای ما توضیح می داد و یادآور می شد که گروه زبان و ادبیات فارسی از زمان تأسیس دانشگاه داکا وجود دارد و ما وارث مفتخر این فرهنگ غنی هستیم.

استاد دکتر **کثوم**، با حوصله و انگیزه تمام نزدیک به پنجاه سال در زمینه زبان و ادبیات و فرهنگ فارسی خدمت کردند. از زحمات و تلاشهای ایشان و سایر استادان که همه شاگرد ایشان هستند، قدردانی می کنیم. فی الحال بیست و پنج هیأت علمی در چهار دانشگاه دولتی بنگلادش فعالیت می نمایند که همه شاگرد خانم دکتر **کثوم** بودند. سرکار خانم دکتر، در خانه فرهنگ سفارت جمهوری اسلامی ایران در داکا، در مؤسسه زبانهای نوین دانشگاه داکا و در گروه زبان و ادبیات فارسی تحقیق و تدریس می کردند و همچنان نیز ادامه می دهند. که علاقه مندان نسل جدید ما خدمات این استاد بزرگوار را در آینده مورد بحث تحقیق و بررسی قرار خواهند داد. خداوند متعال عمرشان را دراز گرداند و زیر سایه رحمت خود نگاه بدار.

دکتر سیف الاسلام خان

استاد گروه زبان و ادبیات فارسی
دانشگاه داکا

دکتر محمد نورالهدی

چند سخن دربارهٔ امّ الاساتید فارسی بنگلادش

یکی از دانشمندان بزرگ و ستارهٔ درخشندهٔ فارسی که در بنگلادش وجود دارد، اسم ایشان را همه می دانند که استاد پروفیسور دکتر **کلثوم ابوالبشر مجومدار** است. وی فقط در بنگلادش مشهور نیست، ایشان در شبه قارهٔ هند و پاکستان و ایران شهرت دارد.

ایشان از سال ۱۹۷۳ میلادی تا حال حاضر خدمتگزار فارسی هستند. ایشان را در بنگلادش "امّ الاساتید زبان و ابیات فارسی بنگلادش." می گویند. یکی از دانشمندان برجسته و استادانی که چهل و هفت سال، زبان و ادبیات فارسی و اردو را در بنگلادش تدریس می کند.

دکتر **کلثوم ابوالبشر** یکی از محققان بزرگ فارسی شناخته می شود. ایشان در ادبیات فارسی و اردو محققاً صاحب نظر هستند و بیشک در این زمینه‌ها تألیفات پر ارزش ایشان نیز علاقه‌مندان علم و دانش را راهنمایی می کند. بنده خودم با راهنمایی ایشان استاد دانشگاه شدم. خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر** نه فقط استاد ما بود، بلکه مثل مادر ما هستند. ایشان همهٔ عمر برای گسترش و ترقی زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش بسیار زحمت کشیدند.

بعد از استقلال بنگلادش به سبب کوشش دکتر **کلثوم ابوالبشر** در بنگلادش دانشجویان، استادان و محققان فارسی افزوده شده است. ایشان همیشه برای دانشجویان مهربان و دلسوز هستند. خانم کلثوم ابوالبشر استادی است که همیشه با دانشجویان با خوش‌زبانی و خوش‌دلی درس می‌دادند و گفتگو می‌کردند و همیشه از احوال دانشجویان هم می‌پرسیدند؛ مثل این استاد دلسوز و مهربان هیچ استادی نیست و در آینده نیز نخواهد آمد. همه استادان فارسی بنگلادش از حمایت و کمک ایشان در زندگی خود ترقی پیدا کردند. ما امیدواریم و دعا می‌کنیم که این استاد بزرگ ما هزار سال با سلامت زنده باشند.

دکتر محمد نورالهدی

پروفسور، گروه زبان و ادبیات فارسی
دانشگاه راجشاهی، بنگلادش

دکتر عبدالصبور خان

دکتر کلثوم ابو البشر، مادر زبان فارسی در بنگلادش

سال ۱۹۸۹م بود که کنکور داخلی بنده تمام شده بود و منتظر پخش نتیجه بودم. (کنکور داخل یعنی امتحان نهایی کلاس دهم مدرسه‌های دینی بنگلادش که بعد از پایان کلاس دهم برگزار می‌شود. این امتحانات را یک هیأت دولتی اداره می‌کند و نتیجه را هم آن هیأت اعلام می‌کند.) در آن زمان بعد از پایان امتحانات تا اعلام نتیجه حدوداً سه یا چهار ماه طول می‌کشید که طی این وقت ها شرکت کنندگان در واقع هیچ درسی نداشتند. بنده در این فرصت در رایزنی فرهنگ جمهوری اسلامی ایران در داکا، در کلاس آموزش زبان فارسی ثبت نام کردم. اولین روزی که در کلاس وارد شدم، دیدم معلم یک خانمی است که به خوبی بچه‌های تازه ورود را زبان فارسی درس می‌دهد. آنجا من اولین بار هم با زبان فارسی جدید و هم با یک استاد خوبی زبان فارسی آشنا شدم.

دوره مقدماتی را تمام کردم و شاگرد اول شدم. بعد از این که شاگرد اول شدم، علاقه من به فارسی بیش از پیش افزایش یافت و مطمئن شده بودم که در دانشگاه داکا، در گروه زبان و ادبیات فارسی در امتحان ورودی موفق می‌شوم. یعنی این خانم استاد این اطمینان را در درون من ایجاد کرده بود. خدا را شکر که اطمینان من به اجرا در آمد و من در سال ۱۹۹۱م در گروه

زبان و ادبیات فارسی (در آن زمان گروه فارسی و اردو نام داشت) دانشگاه داکا در کلاس لیسانس زبان و ادبیات فارسی ثبت نام کردم. و در اولین روزی که در کلاس لیسانس وارد شدم دیدم همان خانم استاد در کلاس تدریس می کند. در لیسانس هم شاگرد اول شدم و فوق لیسانس را هم تمام کردم.

در سال ۲۰۰۰م. بنده در گروه زبان و ادبیات فارسی به عنوان مربی زبان فارسی استخدام شدم. خوشبختانه همان خانم استاد در آن وقت رئیس این گروه بود. در سال ۲۰۰۸م بنده دکتری خودم را تمام کردم. آنجا هم استاد راهنمای پایان نامه بنده همان خانم استاد بود. و در سال ۲۰۱۳م، در جلسه هیأتی که سمت استاد کامل بنده تأیید شد، یکی از عضویات این هیأت همان خانم استاد بود. اسم روشن این خانم استاد سرکار خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر** است که دین بنده به این شخص شریف هیچ وقت جبران شدنی نیست. و می شود گفت که بنده فرزنده معنوی و علمی سرکار خانم کلثوم هستم.

سرکار خانم گروه زبان و ادبیات فارسی و پیرامون فارسی را خانواده خودشان می داند و دانشجویان زبان و ادبیات فارسی را از اعضای خانواده خود می شمرد. سرکار خانم را همیشه فعال و زحمتکش هست و با روی شاد و جدی به ما درس می داد و سر وقت سر کلاس می آمد. روزی ندیدم که سر کلاس دیر آمده باشد. بلکه، بعضی وقت از ما هم زودتر به کلاس می رسید.

بنده لازم می دانم که این نکته را ذکر کنم که در سال ۱۹۷۱م بنگلادش به رهبری شیخ مجیب الرحمن از پاکستان غربی آن زمان آزاد شد و بر کره زمین به نام بنگلادش یک کشور مستقل به وجود آمد. ولی متأسفانه، از بعد از استقلال بنگلادش تا سال ۱۹۸۶م به علت‌های ناخواسته پذیرش دانشجویان در گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا بسته بود. خوشبختانه در سال ۱۹۷۹م با رهبری **امام خمینی** (رح) انقلاب اسلامی در ایران پیروز شد. و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، در سال ۱۹۸۴م به هدف گسترش زبان و ادبیات فارسی و تمدن اسلامی، مانند کشور های گوناگون، در داکا هم خانه فرهنگ ایران افتتاح شد. این خانه فرهنگ در کنار تشکیل کلاس آموزش زبان فارسی، برای گسترش زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش بطور جدی برنامه های گوناگونی را به دست می گیرد. به هر حال، با پیگیری رایزنی فرهنگی ایران در داکا و از کمک استادان گروه فارسی و اردو و ماموران دانشگاه داکای آن زمان، بلاخره از سال ۱۹۸۶م گروه فارسی و اردوی دانشگاه داکا، برای زبان و ادبیات فارسی پذیرش دانشجویان را دوباره شروع کرد که هنوز هم جاری است. این کمک و پشتیبانی هنوز هم ادامه دارد، و در نتیجه امروز روابط ادبی و فرهنگی بین ایران و بنگلادش و مطالعه زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش دوباره احیاء شده است.

امروزه، در سه دانشگاه بنگلادش در گروه زبان و ادبیات فارسی و در دو دانشگاه کرسی زبان فارسی وجود دارد و تعداد دانشجویان فارسی در این دانشگاهها بیش از هزار نفرند و بیش از دو هزار نفر هم فارغ التحصیل شده اند. ۳۲ نفر استاد فارسی بومی در این دانشگاهها تدریس می کنند که همه مستقم و غیر مستقم شاگرد خانم **کلثوم** بودند. پس می شود گفت، سرکار خانم **کلثوم** مادر زبان و فارسی در بنگلادش می باشد.

و این هم شایسته ذکر است که، بعد از استقلال بنگلادش و پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، در گسترش زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش اشخاص بومی که در کنار همکاری و پشتیبانی دولت ایران و رایزنی ایران در بنگلادش، بسیار زحمت کشیده اند، نقش سرکار خانم **کلثوم** از همه مهمتر است. من فقط در این فرصت، از این استاد ماندگار که امروز در کشور ما به عنوان یک درخت بسیار گسترده در باغ زبان و ادبیات فارسی قرار دارد، از صمیم دل تشکر می نمایم و می خواهم بگویم تا آن روزی که زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش زنده می ماند، اسم مبارک سرکار خانم **کلثوم** مثل ستاره آسمان روشن خواهد بود.

عبد الصبور خان

استاد گروه زبان و ادبیات فارسی

دانشگاه داکا، بنگلادش

طارق سراجی

تحولی در زندگی از آشنایی با استاد

ای نام تو بهترین سرآغاز بی نام تو نامه کی کنم باز
استادِ خودم را به شمع تشبیه می کنم و می دانم که شمع می -
سوزد و اطراف خود را درخشان می کند.

قریب به بیست و هشت سال پیش، با سرکار خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر** آشنایی صورت گرفته بود. قبل از آن با استاد چندان آشنایی نداشتم. یک روز پدرم، پروفیسور **سراج الحق**، سردبیر اسبق مجله نیوزلتر، نشریهٔ پرتیراژ رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در بنگلادش، مرا همراه خود به آن اداره برد و بدینگونه با استاد معرفی کرد و گفت: «ایشان استاد دانشگاه داکا هستند و از امروز به بعد در اینجا پیشش فارسی درس می خوانی.» گفتنی است که آن زمان سرکار خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر**، معلم پاره وقت رایزنی فرهنگی سفارت ج. ا. ایران بودند. از همان سال ۱۹۹۲م. تا به حال استاد را به خوبی می شناسم که تقریباً ۷ سال چه در رایزنی فرهنگی و چه در گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا، در هر دو جا به ما مدارانه درس داده‌اند. حتی الفبای فارسی هم نزد ایشان آموخته‌ام. تا آن وقت نمی دانستم که روزی در گروه فارسی ثبت نام می کنم و درس می خوانم و معلم آن گروه هم می شوم.

از آن زمان تا دوره دیپلم نزد استاد **کلثوم** در رایزنی فرهنگی ایران، زبان فارسی یاد گرفتم. هدف و راهبرد پدرم چه بود؟ تا آن وقت نمی دانستم. پدرم خردمند و دوراندیش هستند. لذا من به

تصمیم و ترغیب ایشان مجبور شده بودم که در گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه داکا (آن زمان نام دپارتمان فارسی و اردو بود) ثبت نام کنم، و پس از فراز و نشیبهای گوناگون به این مرحله رسیده‌ام. سرکار خانم دکتر **کلتوم ابوالبشر** نه فقط یکی از استادان و فرهیختگان گرنامه‌ی و معروف گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا، بلکه سایر دانشگاهها هستند. به طور مختصر در مورد آن استاد می شود گفت که ایشان پژمردگی و از رونق افتادگی گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا را رمق تازه‌ای بخشیده‌اند؛ بنابراین، اکنون گروه زبان و ادبیات فارسی رونق پیدا کرده، و سرشار و لبریز از دانشجویان، استادان و علاقه مندان به فارسی است و فعالیت و جنب و جوش‌های متنوع علمی و فرهنگی به چشم می خورد. ما باید به شخصیت والای او و خدماتی که برای احیا و گسترش زبان و ادبیات فارسی و سامان دادن به اوضاع گروه انجام داده است، پی ببریم و ارج بگذاریم.

من همیشه مرهون منت آن استاد بزرگوار هستم و خواهم بود. در پایان بیتی از **اقبال لاهوری** برای حسن ختام می آورم:

تورا چنانکه تویی مردمان کجا دانند بقدر طاقت خود می کنند استدراک

طارق ضیاء الرحمن سراجی

استاد گروه زبان و ادبیات فارسی

دانشگاه داکا بنگلادش

دکتر محمد شاه جلال

استاد کلتوم ابوالبشر مجومدار: ستاره درخشنده آسمان

زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش

اولین بار در سال ۱۹۹۰ میلادی در خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران در داکا با استاد دکتر کلتوم ابوالبشر ملاقات شد. آن وقت ایشان به عنوان استاد پاره وقت در رایزانی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در داکا زبان فارسی تدریس می کرد. من از ایشان الفبای فارسی را یاد گرفتم، سپس وقتی که بنده در گروه فارسی و اردوی دانشگاه داکا ثبت نام کردم، آن وقت هرسال در کلاس لیسانس و فوق لیسانس این استاد بزرگوار حضور داشتم، استاد به خوبی زبان فارسی را مرا یاد داده اند.

خانم استاد دکتر کلتوم ابوالبشر مجومدار برای گسترش زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش کارهای بسیار انجام داده اند. اکثر استادان و دانشجویان زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش تحت راهنمای استاد کلتوم ابوالبشر پایان نامه نوشته اند و مدرک دکتری دریافت کردند. بنده نیز به راهنمایی استاد کلتوم ابوالبشر به عنوان «تأثیر قرآن در مثنوی رومی» پایان نامه نوشتم و در سال ۲۰۰۹م. دکتری از گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا دریافت کردم. بدون شک بنده از الفبای فارسی تا دکتری ادبیات فارسی را از کلتوم ابوالبشر استفاده کردم.

نتیجه زحمات و کار علمی وی این است که در حال حاضر همه استادان زبان و ادبیات فارسی دانشگاههای بنگلادش مستقیم یا غیر مستقیم شاگرد استاد **کثوم ابوالبشر** هستند، این ویژگی استاد **کثوم** و افتخار همه دانشجویان ایشان است.

خدمات و تحقیقات استاد دکتر **کثوم ابوالبشر** مانند ستاره درخشنده آسمان زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش کاملاً مشهود است. برای گسترش و تقویت زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش نام ایشان جاویدان است. بنده برای ایشان از صمیم قلب از خداوند متعال عمر درازی آرزو مندَم. در اینجا بیتی از اشعار علامه اقبال لاهوری به استاد **کثوم ابوالبشر** تقدیم می کنم.

ای زبان فارسی افسونگری هر چه گویم از تو زان افزون تری

پرفسور محمد شاه جلال

رئیس مؤسسه زبانهای نوین

دانشگاه کولنا، بنگلادش

دکتر محمد کمال الدین

پروفسور کلثوم ابو البشر از شخصیت‌های برجسته

پروفسور دکتر کلثوم ابو البشر مجومدار، یکی از شخصیت‌های برجسته زبان و ادبیات فارسی در سرزمین کشور بنگلادش است. بنگلادش با ایران یک رابطه دیرینگی فرهنگی و علمی و مذهبی دارد. شعرا، نویسندگان، محققان این سرزمین در گسترش زبان و ادبیات فارسی کارهای مهمی انجام داده اند. سهم دکتر کلثوم ابو البشر در گسترش زبان و ادبیات فارسی توسط دانشگاه داکا، دانشگاه راجشاهی، دانشگاه چیتاگانگ و دانشگاه گلنا زیاد است. اکثر استادان این دانشگاه ها شاگرد دکتر کلثوم ابو البشر هستند. ایشان توسط کارهای پژوهشی، مطالعاتی و ... در ایران و شبه قاره هند مشهورند. جایگاه دکتر کلثوم ابو البشر در گسترش زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش اینقدر زیاد است که همه استادان و شاگردان فارسی در این سرزمین ایشان را مادر فارسی در بنگلادش می گویند.

این باعث افتخار من است که بنده دانشجوی دکتر کلثوم

ابو البشر بوده و هستم.

دکتر محمد کمال الدین

استاد گروه زبان و ادبیات فارسی

دانشگاه راجشاهی، بنگلادش

دکتر محمد نورعالم

توانا بود هر که دانا بود

خیلی خوشحالم که به لطف و عنایت و مهربانی خداوند منان در زمان دانشجویی دانشگاه داکا یک مادر به عنوان به نام «دکتر کلثوم ابوالبشر» را یافتم. پروفیسور دکتر کلثوم ابوالبشر که به عنوان مادر فارسی در بنگلادش، نامیده می شود در حال حاضر تقریباً همه استادان فارسی در سراسر دانشگاه های بنگلادش شاگرد ایشان هستند. بنده افتخار دارم که پروفیسور دکتر کلثوم ابوالبشر استاد این حقیر بوده و هنوز هم هستند. بنده وقتی که برای امتحان ثبت نام به بخش زبان و ادبیات فارسی قصد داشتم؛ از این استاد خواهش کرده بودم که برای آموختن فارسی از شما مشوره می خواهم. ایشان گفتند که کتاب آرفای اول را کاملاً حفظ کن. بنده کوشش کردم و آن زمان از ایشان هم درس گرفته بودم. یعنی وقتی که دانشجوی دانشگاه داکا نبودم آن زمان هم من شاگرد ایشان بودم. استاد دکتر کلثوم ابوالبشر مجومدار از شخصیت های برجسته بنگلادش و از چهره های شناخته شده در شبه قاره و جهان فارسی است.

زیر نظر راهنمایی ایشان پایان نامه برای اخذ پیش دکتري به عنوان «حافظ و تأثیر وی بر زبان و ادبیات بنگالی» و پایان نامه برای اخذ دکتري به عنوان «تأثیر ایران بر اندیشه های

نذرالاسلام از زاویه زبان و ادبیات» را گرفتم. بسیار کارهای اداری هم ایشان از طرف این حقیر انجام داده بودند، در زمانهای مختلف برای پژوهش و تحقیقات در منزل ایشان هم رفته بودم ولی هیچ وقت سیئت وجوه [بدخُلقی] ایشان را ندیدم، وقتی که بنده دانشجوی دانشگاه داکا بودم؛ این استاد بورسیه تحصیلات برای دانشجویان از خانه فرهنگ سفارت ج.ا.ایران به زحمات فراوان تحویل گرفتند تا بین دانشجویان توزیع کنند. روزی که پول‌ها از خانه فرهنگ تحویل گرفته بودند؛ متأسفانه دزدی شده بود. ما همه دانشجویان از این استاد گرامی خواهش کرده بودیم که پول‌هایی که دزدی شده آن پول‌ها را ما نمی‌خواهیم. این استاد ارزشمند فرمودند که آن پول‌ها حق شماست، ولی از دست خودم دزدی شده، این تقصیر شما نیست، پول‌های بورسیه حتماً به شما پرداخت خواهیم کرد. این استاد گرامی از حقوق خود آن پول‌ها را به ما شاگردان زبان و ادبیات فارسی پرداخت کردند و یک کتاب نوشته خودشان با عنوان «دکتر عندلیب شادانی، حیات/ورکارنامه» را هم بین همه دانشجویان توزیع کردند.

از درگاه خداوند منان برای استاد گرامی سرکار خانم دکتر **کلثوم ابوالبشر** حیات دراز، سلامتی و تندرستی می‌خواهم.

دکتر محمد نورعالم

دانشیار بخش زبان و ادبیات فارسی

دانشگاه چیتاگانگ، بنگلادش

دکتر محمد عطاءالله

کلتوم ابوالبشر، پژوهشگر بزرگ فارسی و اردو

خانم دکتر کلتوم ابوالبشر مجومدار، یک دانشمند و پژوهشگر بزرگ فارسی و اردو در شبه قاره است. او تقریباً پنجاه سال در دانشگاه داکا در بخش فارسی و اردو تدریس می کند. او یک استاد فعال و صمیمی است. همیشه سعی می کرد که دانشجویان چگونه درس را بخوبی می فهمند. برای این گاهی در درسها ایشان مثالهای جالبی را می زدند. مثلاً یک روز در کلاس ما، غزل اول حافظ شیرازی را به ما درس داده بود. در آن کلاس بیت اول آن غزل را اینقدر خوب توضیح داده بود که من متعجب شده بودم. عشق چیست؟ عشق الهی چیست؟ عشق، عاشق، معشوق امروز به کجا می رسد؛ کاملاً بیان کرده بود. گرچه آن وقت خانم دکتر پنجاه و چهار ساله بود، ولی با توضیح عشق دنیاوی نشان می داد که استاد ما فقط بیست و پنج ساله است. او تقریباً با پنج یا شش زبان بخوبی آشنا بود.

وقتی که من در دانشگاه داکا در بخش فارسی و اردو ثبت نام کردم، خانم دکتر آن وقت رئیس بخش ما بود. روزی برنامه تازه واردها در بخش ما برگزار شده بود. به عنوان مدیر گروه و ریاست آن برنامه خانم دکتر به مهمانان به زبان بنگلا، اردو، فارسی، هندی و انگلیسی اینقدر قشنگ تبریک عرض کرده بود.

بطوری که من که دانشجوی جدید بودم، خیلی متعجب شده بودم. این چگونه ممکن است که یک استاد دانشگاه باهم چهار یا پنج تا زبان صحبت می کند.

خانم دکتر تمام زندگی خود را در خدمت زبان و ادبیات فارسی و اردو کارهای مختلف انجام داده است. برای این او فقط مربوط به کشور ما نیست، بلکه در سراسر جهان شهرت یافته است. مثلاً بنده خودم هر جایی و هر کشوری که مربوط با زبان و ادبیات فارسی می رفتم و خودم را معرفی می کردم که بنده فلان هستم و از کشور بنگلادش آمده ام، اکثر شرکت کنندگان سوال می کنند که خانم **کلثوم** را می شناسی؟ خانم دکتر چطور است؟ لطفاً سلام ما را برسانید. از آن احوالپرسیها در جاهای مختلف می فهمیدم که ایشان در سراسر جهان چقدر مشهور و معروف است.

وقتی بنده خودم دانشجو بودم، از لیسانس سال اول تا فوق لیسانس، خانم دکتر در امتحان شفاهی مرا سوال می کرد که اسم شما چیست؟ جواب گفتم که اسم من **عطاء الله** است. معنی نام شما چیست؟ جواب گفتم که معنی نام من بخشش خداست. اخیراً همیشه می گفت که خود شما برای ما بخشش خدا هستی.

خانم دکتر از آغاز زندگی تا به حال برای گسترش و ترقی زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش خیلی کارهای مهمی را انجام

داده است. به کشور های مختلف در کنفرانسهای ملی و بین المللی شرکت کرده و از ایشان زیاد مقاله های علمی در مجله های مشهور ملی و بین المللی چاپ شده و کتاب های مربوط با فارسی و اردو از ایشان، در چاپخانه های مشهور انتشار یافته است. به سبب همین کارهای مهم، در زمینه زبان و ادبیات فارسی، ایشان را مادر فارسی بنگلادش می گویند.

بالاخره من می خواهم بگویم که خانم دکتر به عنوان یک استاد و دانشمند و پژوهشگر در سراسر جهان شهرت یافته است. من برای استاد از درگاه خدای، تعالی، دعا می کنم که خدا به او حیات طولانی بدهد و خدمت او در زمینه ادبیات فارسی همواره جاری باشد.

دکتر محمد عطاءالله

استاد گروه زبان و ابیات فارسی
دانشگاه راجشاهی بنگلادش

دکتر محمد بهاءالدین

یک مادر مهربان

شما مادر هستید، یک مادر مهربانی
در انجام وظایف، تحصیلات و سلوک
شما بی عیب و نقص، فانوس دریایی از عشق
در ایران-توران، هند-پاک و در پنجره بنگال
شما نشاط طبیعت هستید، فروغ توسعه است.

شما یک مادر مهربانی هستید
سایه روشن و پر نور، لمس شما را پر کرده است
در شیراز، مشهد، داکا و کولنا
تعداد بی شماری از طرفداران شما، دارای چهره برتر هستند
در تهران، راجشاهی و چیتاگونگ
ستایش و جذابیت شماست
و انفجار نور شماست.

شما یک مادر مهربانی هستید
در آسمان فارسی بنگال
شما یک ستاره درخشان هستید
عظمت شما فراتر از مرزهای کشور است
در جهات مختلف گسترش یافته

مردمان مجذوب از خرد شما هستند!

مادر عزیز ، شما یک بانوی روشنفکر هستید
دانشجویان مانند ما توسط شماست
نخستین یادگیری از زبان شیرین فارسی
آغاز آن سفر بیاد ماندنی با "آزفا"
این هم از آثار شماست
خط و متن فارسی را به ما آموزش داده اید
حک کردید روی تخته سیاه "بنام خدا"
آن خوشبو همیشه در باغ قلبم پخش می شود.

شما در کارها فعال هستید، نادر در سربلندیست
در بسیاری از زبانها، لباس های متنوع
نشستی در ارتفاعات منحصر به فرد است
شما کلتوم، ابوالبشر حتی اگر خانم هستید
صلاحیت، مهارت، تسلط چه چیزی ندارید!
توانگر از خصوصیات شگفت انگیز هستید
این فرزند مطیع را ببخشید
شما یک مادر مهربان هستید.

دکتر محمد بهاءالدین

استاد گروه زبان و ادبیات فارسی

دانشگاه داکا

عکسهای یادگاری و تاریخی استاد کلثوم و خانواده

مادر و پدر خانم دکتر کلثوم

۱۹۷۶م. با خانواده

عکسهای جوانی

لیسانس، ۱۹۶۹، دانشگاه بمبئی

۱۹۶۵

معلمان زبان اردو، سال ۱۹۷۰ م. مدرسه دخترانه متی جهیل، داکا

مدیر گروه زبان فارسی و اردو، همراه با دکتر عبدالله

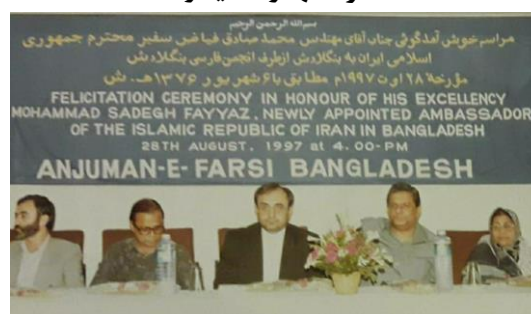

هفتاد و پنج سالگی گروه فارسی و اردو (با کنیز بتول، زینت آرا شیرازی، ام سلمی، دکتر عبدالله و دانشجویان گروه)

پایان دانش افزایی، در محیط دانشگاه جهانگیر نگر

کنفرانسها و سمینارها

حضور استاد کلثوم، در مجمع استادان فارسی جهان در تهران

مراسم تودیع دانشجویان فوق لیسانس سال ۲۰۰۵ م.

مراسم سالروز تاسیس گروه ادبیات فارسی دانشگاه داکا ۱۳۹۸ ش.

آقایان: دارایی، بشیری، جعفر احمد بهویا، و خانمها: ام سلما، کنیز بتول، زینت آرا شیرازی

عکسهای دکتر کلثوم و همکاران

پایان ریاست دکتر طارق سراجی در گروه، و آغاز دوره دکتر عبدالصبور خان

پایان ریاست دکتر عبدالصبور خان در گروه، و آغاز دوره دکتر ابوالکلام سرکار ۲۰۱۷

ارجنامه کلثوم ابوالبشر / ۱۳۱

مراسم خوش آمدگویی ورودیه‌های سال ۲۰۱۹ م.
ژانویه ۲۰۲۰

اهدای لوح تقدیر سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، به استادان بنگالی

ایجاد بورسیه استاد کلثوم به رئیس دانشگاه داکا، برای سه دانشجوی فارسی در هر سال

ایجاد مدال طلایی به نام خانم دکتر عابده حافظ، ۱۹۹۸ م

عکسهای یادگاری

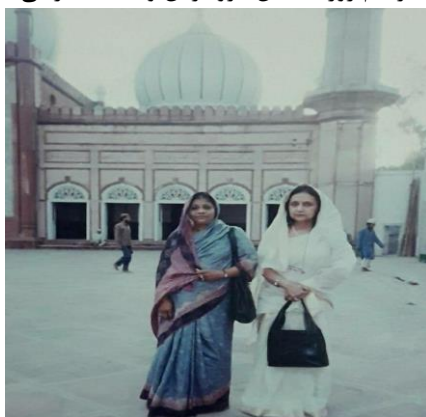
مراسم اهدای جایزه خانم کلثوم به سه دانشجو ۲۰۱۷ م.

مراسم اهدای جایزه خانم کلثوم به سه دانشجو ۲۰۱۸ م.

مراسم روز تاسیس گروه زبان و ادبیات فارسی

خانمها دکتر کلثوم، و دکتر آذرمیدخت صفوی، استاد دانشگاه علیگره

با استادان گروه و آقای دکتر ایرانزاده، استاد اعزامی از ایران

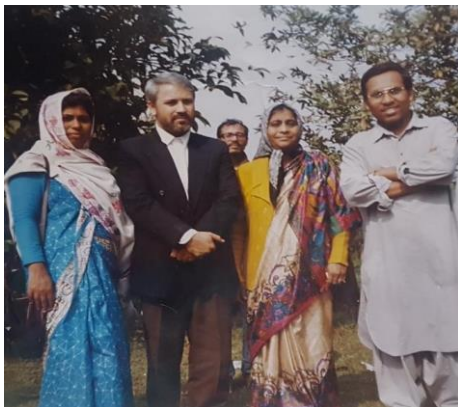
استاد کلثوم، کهدویی، حسینی، و سرکار، بهمن ماه ۱۳۹۸

استادان: مهدی حسن، اظهر دهلوی، عابدی، و کلثوم، در شانتی نکیتن ۱۹۹۱ م.

با استاد موسوی گرمارودی، شاعر معاصر ایران، در مؤسسه زبانهای نوین، دانشگاه داکا

سال ۱۳۷۴ ش.، داکا، با شمیم بانو و کهدویی، دومین استاد اعزامی از ایران

۱۳۹۷/۷/۱۴ ش. دیدار با خانم دکتر کلثوم، در منزل ایشان

اهدای گل به استاد کلثوم، به مناسبت سالگرد ازدواج ایشان ۱۵ جولای ۲۰۲۰

گردهمایی فارغ التحصیلان ادبیات فارسی دانشگاه داکا ۱۳۹۷ ش.

خانم دکتر کلثوم ابوالبشر و آقای دکتر محمد ابوالکلام سرکار